

**REPUBLIKA HRVATSKA
PRAVOBRANITELJ ZA DJECU**

**SAŽETAK
IZVJEŠĆA O RADU
PRAVOBRANITELJA ZA DJECU
ZA 2004. GODINU**

Zagreb, ožujak 2005.

SADRŽAJ

I.	UVOD	1
II.	PRAĆENJE POVREDA POJEDINAČNIH PRAVA DJECE	1
1.	OBITELJ I ALTERNATIVNA SKRB.....	2
1.1.	Pravo na život uz roditelje i roditeljsku skrb.....	2
1.2.	Zaštita od protupravnog preseljenja i zadržavanja djeteta.....	6
1.3.	Susreti i druženja s bakom i djedom.....	6
1.4.	Udomiteljstvo.....	7
2.	PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA.....	8
2.1.	Obiteljsko nasilje.....	8
2.2.	Nasilje u institucijama.....	11
2.2.1.	Nasilje u odgojno-obrazovnim ustanovama.....	11
2.2.2.	Nasilje u domovima.....	13
3.	OBRAZOVNA PRAVA.....	14
4.	ZDRAVSTVENA PRAVA.....	16
5.	SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA.....	17
6.	PRAVOSUDNO-ZAŠTITNA PRAVA.....	19
III.	PRIJEDLOZI ZA PODUZIMANJE MJERA ZA IZGRADNJU CJELOVITOG SUSTAVA ZAŠTITE I PROMICANJA PRAVA I INTERESA DJECE I SUDJELOVANJE U JAVNIM AKTIVNOSTIMA USMJERENIM PREMA POBOLJŠANJU POLOŽAJA DJECE	21
1.	PRIJEDLOZI PRAVOBRANITELJA ZA DJECU ZA PODUZIMANJE MJERA ZA IZGRADNJU CJELOVITOG SUSTAVA ZAŠTITE I PROMICANJA PRAVA DJECE.....	21
1.1.	Obiteljski sudovi.....	21
1.2.	Rješavanje međusobnih problema oko primjene Konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece.....	22
1.3.	Predškolski odgoj i obrazovanje.....	22
1.4.	Štrajk u školama.....	22
1.5.	Spolni odgoj u školama.....	23
2.	SUDJELOVANJE U JAVNIM AKTIVNOSTIMA USMJERENIM PREMA POBOLJŠANJU POLOŽAJA DJECE.....	24
2.1.	Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima.....	24
2.2.	Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje 2005.- 2007.....	24
2.3.	Katalozi znanja, sposobnosti i vještina.....	24
2.4.	Desetljeće uključivanja Roma 2005. – 2015.....	25
2.5.	Trgovina djecom i suzbijanje trgovine djecom.....	25
2.6.	Program UNICEF-a «Za sigurno i poticajno okruženje u školama».....	25
IV.	PRIJEDLOZI ZA PODUZIMANJE MJERA ZA SPRJEČAVANJA ŠTETNIH DJELOVANJA KOJA UGROŽAVANJU PRAVA I INTERESE DJECE	26
1.	ZAŠTITA I PROMICANJE PRAVA DJECE I MEDIJI.....	26
2.	DJECA KOJA PROSE.....	27
3.	ZAŠTITA DJECE OD PIROTEHNIČKIH SREDSTAVA.....	27
4.	FILM «NIJEMI KRIK».....	28

V.	SUDJELOVANJA U POSTUPKU IZRADE NACRTA PRIJEDLOGA PROPISA KOJI SE ODOSE NA PRAVA DJECE ILI KOJIMA SE UREĐUJU PITANJA OD ZNAČAJA ZA DJECU.....	28
VI.	POTICAJI ZA DONOŠENJE I IZMJENE ZAKONA I DRUGIH PROPISA KOJI SE ODOSE NA PRAVA I ZAŠTITU DJECE.....	28
1.	OBITELJSKI ZAKON.....	28
2.	ČLANAK 174. SUDSKOG POSLOVNIKA.....	29
3.	NAPUTAK ZA PROVEDBU ZAKONA O DRŽAVNIM MATICAMA I UPISA POSVOJENJA U MATICU ROĐENIH.....	29
VII.	OBILAZAK DJECE KOJA BORAVE ILI SU PRIVREMENO, ODNOSNO TRAJNO SMJEŠTENA KOD FIZIČKIH I PRAVNIH OSOBA I DRUGIH PRAVNIH SUBJEKATA NA TEMELJU POSEBNIH PROPISA.....	29
VIII.	AKTIVNOSTI VEZANE UZ PROMICANJE I ZAŠTITU PRAVA DJECE S POSEBNIM POTREBAMA.....	32
IX.	OSTALE AKTIVNOSTI VEZANE UZ ZAŠTITU I PROMICANJE PRAVA I DOBROBITI DJECE.....	32
XI.	MEĐUNARODNA SURADNJA	33
XI.	ZAKLJUČCI ODBORA ZA PRAVA DJETETA UN-a U POGLEDU DRUGOG PERIODIČNOG IZVJEŠĆA RH.....	34
XII.	ZAKLJUČAK	35

I. UVOD

Zakonom o pravobranitelju za djecu, koji je stupio na snagu 18. lipnja 2003. godine («Narodne novine», br. 96/03.) Republika Hrvatska je osnovala posebno tijelo kao instituciju *sui generis* sa zadaćom zaštite, praćenja i promicanja prava i interese djece na temelju Ustava Republike Hrvatske, Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih ugovora te zakona.

Ovo izvješće o radu je redovito godišnje izvješće pravobranitelja za djecu koje se sukladno članku 18. Zakona o pravobranitelju za djecu podnosi Hrvatskom saboru, a člankom 19. Poslovnika pravobranitelja za djecu (« Narodne novine», br. 21/05.) propisano je da se isto za proteklu kalendarsku godinu podnosi do 31. ožujka tekuće godine.

Prilikom promišljanja oko načina rada u 2004. godini rukovodili smo se, kao temeljnom odrednicom, konceptom prava djece koji je osmišljen kao sveza između prava djece, s jedne strane, i dužnosti odraslih da im u ostvarenju tih prava pomažu, s druge strane, a ta prava i dužnosti se moraju nadopunjavati. Društvo u kojem žive djeca mora njihove potrebe ispunjavati s posebnim obzirom, a dijete radi svoje ranjivosti treba odraslu osobu da ga zaštiti, voli i pouči. U promišljanju i postupanju, imali smo na umu i srcu djecu kao neovisne nositelje izvornih i specifičnih ljudskih prava koja se temelje na načelima jednakosti, nediskriminacije i poštivanja najboljeg interesa djeteta s vizijom *svijeta dostojnog djece*, a koja načela je prihvatila i Republika Hrvatska. Istovremeno, u aktivnostima i djelovanju bili smo vrlo često svjedoci stvarnosti u kojoj je postojao znatan otpor i nerazumijevanje odraslih prema ostvarivanju tih prava i u kojima ta načela nisu poštivana u dovoljnoj mjeri. U određenim slučajevima bili smo svjedoci tužne stvarnosti njihovog najgrubljeg kršenja.

Ovo izvješće predstavlja prikaz rada pravobranitelja za djecu u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 2004. godine i prikazuje djelovanje i stajališta pravobranitelja za djecu koje se odnosi na unaprijed dogovorene i planirane aktivnosti za ovo izvještajno razdoblje. Istovremeno, ono predstavlja i one aktivnosti koje je kao prioritete u pojedinim područjima promicanja i zaštite prava djece nametnula sama stvarnost i aktualnost događaja, a koji su po svojoj prirodi i nužnosti žurne zaštite djece zahtijevali promptno postupanje pravobranitelja za djecu te u isto vrijeme ozbiljno ukazali i upozorili na problematična područja i *slabe karike* sustava i načina postupanja u pogledu promicanja i zaštite prava djece. Sa sjećanjem na začetak ideje o potrebi dječjeg ombudsmana iz sada već davnih šezdesetih godina prošlog stoljeća, u to vrijeme samo znanstvenih promišljanja o uopće potrebi pravobranitelja koji bi se bavio samo pravima djece kao specifične društvene grupe, držimo da će ovo izvješće potvrditi i doprinijeti stajalištu da doista «*djeca kao grupa slabijih trebaju posrednika u rješavanju njihovog sukoba sa odraslima*». Svojim djelovanjem i zalaganjem na sustavnoj razini i u svakom pojedinačnom slučaju, nastojali smo iskreno, predano i u najvećoj mogućoj mjeri biti dobar *posrednik*, te na taj način doprinijeti promicanju i zaštiti prava djece, te time opravdati povjerenje koje nam je ukazano povjeravanjem obavljanja časne dužnosti pravobranitelja za djecu.

II. PRAĆENJE POVREDA POJEDINAČNIH PRAVA DJECE

Praćenje povreda pojedinačnih prava djece je jedna od temeljnih funkcija pravobranitelja za djecu propisanih Zakonom o pravobranitelju za djecu. Značaj tog praćenja, pored postupanja u konkretnom slučaju, sastoji se u tome što na temelju njega pravobranitelj za djecu stiče uvid u opće pojave i načine povreda prava i interesa djece, temeljem čega onda može koristiti svoje druge ovlasti kako bi se sustavno i na općenitoj razini potaknulo rješavanje uočenih problema.

Tijekom 2004. godine Ured pravobranitelja za djecu postupao je u ukupno 524 slučaja povrede prava djece. Od tog ukupnog broja, 51 slučaj zaprimljen je krajem 2003. godine, a kako se po istima postupalo tijekom 2004. godine, statistički su obrađeni u ovom izvještajnom razdoblju. Spomenutim slučajevima bilo je ukupno obuhvaćeno 717-ero djece. Od ukupnog broja predmetnih slučajeva, 70% se odnosilo na povrede osobnih prava djece. Unutar te skupine treba istaknuti dvije posebno zastupljene grupe povreda prava i to: povredu prava na život uz roditelje i roditeljsku skrb (24% od ukupnog broja predmetnih slučajeva) i povredu prava na zaštitu od nasilja (32% od ukupnog broja predmetnih slučajeva), o kojima će biti više riječi u posebnim poglavljima ovog izvješća. Uz te, statistički značajne grupe povreda prava, Ured je unutar grupe povreda osobnih prava postupao i u slučajevima povreda prava na život, prava na saznanje vlastitog podrijetla, prava na osobno ime, prava

na stjecanje državljanstva, prava na zaštitu od protupravnog odvođenja i nevraćanja djeteta. Postupanje Ureda u odnosu na ukupan broj prijavljenih slučajeva povreda prava, odnosilo se u 8% slučajeva na obrazovna prava, a u 2% slučajeva to su bila zdravstvena prava. Socio-ekonomska prava djece, prema broju prijave, bila su ugrožena u 7% slučajeva, a pravosudno-zaštitna prava u 5% slučajeva. U skupinu «ostala prava» uključene su prijave povreda prava različitog sadržaja, ali i prijedlozi za razmatranje pitanja za koja su podnositelji držali da su od značaja za zaštitu prava i interesa djece, a koji se zbog raznorodnosti i malobrojnosti nisu mogli svrstati u prethodno navedene skupine.

Uredu su prijavljivane povrede prava svih dobnih skupina djece, pa se tako 8% predmetnih slučajeva odnosilo na dob od 0 do 3 godine, 13% na dob djece od 4 do 6 godina, najveći postotak (29%) odnosio se na djecu od 7 do 10 godina, nešto manje, 23% na djecu dobi od 11 do 14 godina, dok je djece u dobi od 15 do 16 godina bilo 10%, a 8% od ukupnog broja djece odnosilo se na dob od 17 do 18 godina.

S obzirom na spol djece od 717-ero djece njih 313 (44%) bile su djevojčice, dok je dječaka bilo 353 (49%). Za 51 dijete (7%) spol nam nije poznat iz razloga što o istom, prijavitelji povreda prava nisu dali podatke.

U 63% slučajeva Uredu su se obraćali roditelji i prijavljivali povrede prava njihove djece. U 13% slučajeva podnositelji prijave bile su institucije i udruge, u 5% slučajeva su to bili bake i djedovi. Djeca osobno obratila su nam se u 5% slučajeva. Anonimnih prijava bilo je 3%, a Ured je samoinicijativno postupao u 5% slučajeva.

S obzirom na mjesto prebivališta podnositelja prijave, koje je većinom istovjetno mjestu prebivališta djece, iz Grada Zagreba i Zagrebačke županije zaprimljeno je 42% predmetnih slučajeva, dok su u preostalih 58% podnositelji prijave bili iz ostalih županija Republike Hrvatske.

1. OBITELJ I ALTERNATIVNA SKRB

Značaj obitelji kada su u pitanju djeca, ali i njen značaj općenito, velik je. Tome svjedoči i činjenica da Ustav Republike Hrvatske u članku 61. stavku 1. propisuje kako je obitelj pod posebnom zaštitom države. Kada je u pitanju obitelj djeteta, roditelji nedvojbeno imaju za djecu središnju ulogu, a Ustav Republike Hrvatske u članku 63. stavku 5. propisuje kako država osobitu skrb posvećuje maloljetnicima bez roditelja i onima za koje se ne roditelji ne brinu, iz čega nedvojbeno proizlazi i značaj kvalitete alternativne skrbi o djeci.

U ovoj cjelini izvješća su obrađene slijedeće teme: pravo na život uz roditelje i roditeljsku skrb, zaštita od protupravnog odvođenja djeteta, susreti i druženja s bakom i djedom te udomiteljstvo. Problematika dječjih domova, koji su također oblik alternativne skrbi za djecu, obrađena je u posebnom dijelu izvješća. Kada je u pitanju pravo na zaštitu djece od nasilja, kako u obitelji, tako i u domovima, tome smo zbog iznimnog značaja i broja naših predmeta vezanih uz tu materiju posvetili posebnu cjelinu.

1.1. PRAVO NA ŽIVOT UZ RODITELJE I RODITELJSKU SKRB

Pojmom roditeljske skrbi obuhvaća se osnovni pravni odnos između roditelja i djece kojim se osigurava da roditelji štite osobne i imovinske interese djece te ih se čini odgovornima za dobrobit djece. Kvaliteta roditeljske skrbi jedan je od presudnih činitelja kvalitete života djece. Iz tog razloga Konvencija o pravima djeteta toj materiji daje primjeren značaj. Člankom 9. Konvencije o pravima djeteta propisano je između ostalog kako će države stranke osiguravati da se dijete ne odvaja od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti pod sudbenim nadzorom odluče, u skladu s važećim zakonima i postupcima, da je odvajanje potrebno radi dobrobiti djeteta. Takva odluka može biti naročito potrebna u posebnim slučajevima, kao što su zlorporaba ili zanemarivanje djeteta, ili pak kad roditelji žive odvojeno, a mora se donijeti odluka o mjestu djetetova prebivališta. U svakom postupku o tome svim zainteresiranim stranama mora se omogućiti sudjelovanje i izjašnjavanje, a države će poštivati pravo djeteta koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja da redovito održava osobne i neposredne odnose s oba roditelja ako se time ne ugrožava njegova dobrobit. Također je u vezi navedene materije važno istaknuti da Konvencija o pravima djeteta u svom članku 18. stavku 1. propisuje da će države stranke poduzeti sve napore kako bi osigurale prihvaćanje načela zajedničke odgovornosti oba roditelja za podizanje i razvoj djeteta, kao i da su roditelji ili zakonski zastupnici

odgovorni prije svih za podizanje i razvoj djeteta, te da je najbolji interes djeteta njihova temeljna briga.

Tijela između kojih su podijeljene ovlasti za donošenje odluka o roditeljskoj skrbi, kao i ovlasti za poduzimanje mjera obiteljskopravne zaštite prava i dobrobiti djeteta su u Republici Hrvatskoj centri za socijalnu skrb i sudovi.

Ured pravobranitelja za djecu je kada je u pitanju navedena materija tijekom 2004. godine postupao u 161 slučaju koji se ticao zaštite prava i dobrobiti 235-ero djece. Pri statističkoj obradi odlučili smo se slučajeve iz ove cjeline podijeliti u tri skupine: slučajeve koji se tiču ograničavanja ili oduzimanja prava na roditeljsku skrb, slučajeve koji se tiču ostvarivanja sadržaja roditeljske skrbi, te slučajeve koji se tiču uzdržavanja. Dakako, svjesni smo da i donošenjem odluka o sadržajima roditeljske skrbi dolazi do određenih ograničavanja roditelja u pogledu roditeljske skrbi. Međutim, slučajeve koji se tiču ograničavanja ili oduzimanja prava na roditeljsku skrb zbog svojih teških posljedica zahtijevaju posebnu pažnju. Također je posebna pažnja posvećena slučajevima koji se tiču prava djece na uzdržavanje. Radi se o izuzetno važnom pravu, te obveza uzdržavanja djece ostaje i onim roditeljima kojima je roditeljska skrb ograničena, pa čak i oduzeta, ili je faktički ne ostvaruju premda pravno postoji.

Od ukupno 524 slučaja u kojima je Ured pravobranitelja za djecu postupao u 2004. godini čak 24% odnosi se na slučajeve iz ove cjeline. Od ukupno 717 djece na koju su se slučajeve u toj godini odnosili, 25% odnosi se na djecu iz ove cjeline, te je već i iz samih tih brojki vidljiv značaj predmetne materije kada je u pitanju zaštita prava i dobrobiti djece. Što se tiče 235-ero djece na koju se odnose spomenuti slučajeve, 64% se odnosi na slučajeve koji se tiču ostvarivanja sadržaja roditeljske skrbi, 22% na slučajeve koji se tiču ograničavanja ili oduzimanja prava na roditeljsku skrb, a njih 14% na slučajeve koji se tiču uzdržavanja djece. Kada je u pitanju dobna struktura djece zastupljene su sve dobne kategorije. Međutim, najveći broj djece njih 51% zastupljeno je u dobi od 7 do 14 godina, što je nedvojbeno posebno osjetljiva dob za bilo koji vid obiteljske nestabilnosti budući da obuhvaća djecu u dobi koja se odnosi na razdoblje obveznog školovanja i pojačane socijalizacije, te bilo kakvi turbulentni događaji u pogledu izvršavanja roditeljske skrbi mogu u tom razdoblju posebno naštetiti djeci. Različitost problematike u navedenim područjima ilustriraju pojedinačni slučajeve koji su izloženi u izvješću. *Predstavljena problematika s kojom se Ured pravobranitelja za djecu u proteklom izvještajnom razdoblju susretao ukazuje na ozbiljne poteškoće s kojima se tijela u čijoj su nadležnosti zaštita prava djece, kao i obitelji, roditelji pa u konačnici i sama djeca suočavaju. Zabrinjava nas i razalošuje činjenica da - unatoč brojnim naprecima na području zaštite prava djece, o kojima se u zadnjih godinu dana počelo više govoriti i posvećivati im veću pažnju javnosti - razina zaštite dječjih prava ipak nije zadovoljavajuća. Ured pravobranitelja za djecu je u svojim gotovo godinu i pol djelovanja upoznat s brojnim problemima u radu centara za socijalnu skrb, kao i s problemima sustava socijalne skrbi u cjelini u području zaštite prava i interesa djece, od kojih su mnogi problemi objektivne prirode, no dobar dio njih to i nije.*

Sustav socijalne skrbi u cijelosti, a posebno centri za socijalnu skrb, iznimno su značajni u ostvarivanju i zaštiti brojnih i važnih dječjih prava i praktički imaju najšire moguće ovlasti u zaštiti prava djece, s obzirom na dužnost ispitivanja kršenja svih djetetovih prava i poduzimanja mjera za njihovu zaštitu. Naime, sudovi s obzirom na svoju nadležnost u pojedinim postupcima samo palijativno odlučuju o pojedinim pitanjima vezanim uz zaštitu prava i interesa djece, dok centri za socijalnu skrb imaju široke mogućnosti odabira najprimjerenijih mjera za zaštitu dječjih prava. Primjena dijela Obiteljskog zakona koji brojne predmete obiteljskopravne zaštite prenosi iz nadležnosti centara za socijalnu skrb u nadležnost sudova odgođena je do 1.1.2006., tako da je pred centrima još dugo razdoblje obavljanja ovih vrlo odgovornih poslova u iznimno složenim okolnostima.

Najveći objektivni problem je općepoznata činjenica da su «probijeni» normativi odnosno da poslove obiteljskopravne zaštite u centrima i Ministarstvu zdravstva i socijalne skrbi ne obavlja potreban broj stručnih djelatnika. Stoga se zakonski rokovi za donošenje prvostupanjskih rješenja, kao i za donošenje rješenja o žalbi, višestruko prekoračuju u mnogim predmetima. S obzirom da su djeca posljednji segment društva na kojem bi trebalo štedjeti, i da dugoročno gledano ulaganje sredstava u zapošljavanje adekvatnog broja stručnjaka i njihovu edukaciju donose državi veliku korist, predlažemo da se zaposle dodatni stručni djelatnici u svim onim sredinama u kojima je to opravdano. Naime, iako će dio nadležnosti centara za socijalnu skrb prijeći u nadležnost sudova i nadalje ostaje vrlo značajna uloga centara za socijalnu skrb kao tijela koja će sudovima pružati stručnu pomoć.

Stoga smatramo da je stručnjake timova obiteljskopravne zaštite nužno sustavno uključivati u supervizijske grupe i osigurati da steknu potrebnu razinu psihoterapijskih znanja. Također predlažemo hitno uvođenje dodatnih edukacija za stručne djelatnike koji obavljaju te poslove s obzirom da smo u brojnim predmetima zamijetili da se ne poštuju neka osnovna pravila postupka i metodologije rada. Navedeno se odnosi na sve članove stručnih timova obiteljskopravne zaštite, a posebno na pravnike, o čijim najčešćim postupovnim pogreškama smo ukazali u izvješću. Prije nego što edukacija bude organizirana, predlažemo da u smislu iznalaženja dodatnih mogućnosti unutar zakonskih okvira Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi ukaže centrima za socijalnu skrb na određene momente koji bi znatno poboljšali kvalitetu zaštite prava i interesa djece u predmetima u kojima centri postupaju te da sustavno i kontinuirano provode stručne i upravne nadzore nad radom centara za socijalnu skrb. Također smo uočili da centri za socijalnu skrb u postupcima koji se vode pred sudovima nedovoljno koriste svoje ovlaštenje poduzimanja radnji radi zaštite prava i interesa djeteta, a osobito ovlaštenje da iznose činjenice koje stranke nisu navele, predlažu izvođenje dokaza i ulažu pravne lijekove te bi u tom pogledu trebali biti puno aktivniji. Isto tako smo primijetili da se mjera nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi, koja je jedna od najučinkovitijih mjera obiteljskopravne zaštite, navodno zbog nedostatka financijskih sredstava, ne izriče u dovoljnoj mjeri, odnosno često se ne izriče pravovremeno, a iz određenog broja izvješća vršitelja nadzora, vidljivo je da se mjera provodi samo formalno. Kao jedan od najvećih problema ističemo činjenicu česte pasivnosti i sporosti centara u predmetima u kojima dolazi do opstruiranja susreta i druženja djece i roditelja, kao i uopće onemogućavanja vršenja roditeljske skrbi roditelja s kojim dijete ne živi. Naime, često se u praksi susrećemo sa situacijom pogrešnog tumačenja odredbi Obiteljskog zakona, te se odluka suda ili centra za socijalnu skrb kojom se određuje s kojim roditeljem će dijete živjeti, tumači na način da roditelj s kojim dijete ne živi ima samo pravo na susrete i druženja te na sudjelovanje u uzdržavanju djece, iako ustvari roditeljska skrb pripada majci i ocu ravnopravno, zajednički i sporazumno. Nijedan od roditelja nema veću pravnu ulogu niti povlašteniji položaj u pogledu djeteta, osim ako je odlukom nadležnog tijela odlučeno suprotno, a što je moguće učiniti samo radi zaštite dobrobiti djeteta. Nesporna je činjenica važnosti obitelji i roditelja u životu djeteta, i prava djeteta da živi u okruženju u kojem ima pažnju i ljubav oba roditelja, pa i kad oni ne žive zajedno. Međutim, stvarnost pokazuje da vrlo često nakon prestanka obiteljske zajednice dolazi do ozbiljnih povreda ovog prava djece, bilo iz razloga što susrete i druženja roditelji koriste kao svojevrsni «poligon» međusobnih razračunavanja radi neriješenih partnerskih, emocionalnih, imovinskih ili drugih odnosa, koji sukobi predstavljaju najizravniji napad na duševno zdravlje djeteta koje najčešće tome nazoči, bilo iz razloga što roditelj kod kojega dijete živi drugom zabranjuje te susrete i druženja, izbjegava ih ili opstruira. Katkada se susreti i druženja zloupotrebljavaju na način da se isti ne koriste za radosno i sadržajno druženje s djecom nego za «istrage o tome što drugi roditelj radi», ogovaranje ili vrijeđanje drugog roditelja, a što muči dijete. Konačno, određeni broj slučajeva ukazuje i na to da se određeni broj roditelja s kojima djeca ne žive, nakon prestanka obiteljske zajednice prestaje interesirati za dijete i potpuno prekida s djetetom svaki kontakt, te ga na taj način grubo zanemaruje. Do intervencije centara u takvim slučajevima često dolazi prekasno, a kad dođe, ista česta nije dovoljno konkretna, te smatramo nužnim veći angažman centara u tom pogledu.

Jedan od značajnih problema koji smo uočili praćenjem pojedinačnih poticaja radi ocjene povrede prava djeteta u predmetima Ureda pravobranitelja za djecu, iz svakodnevnih usmenih i pismenih obraćanja i upita stranaka, je problem roditelja koji su u obvezi plaćanja uzdržavanja, a to iz raznoraznih razloga ne čine ili obvezi udovoljavaju nedostatno i neredovito. Vezano uz to uočen je i niz problema u postupanju nadležnih tijela, što sve u svojoj ukupnosti dovodi do teških, ponižavajućih i iscrpljujućih «bitaka» roditelja da za dijete ostvare ovo pravo, a koje su ponekad praćene istovremenim vrlo teškim ugrožavajućim materijalnim uvjetima u kojima dijete živi, a nije pretjerano reći, ponekad i ispod razine egzistencijalnog minimuma i dostojanstva. U tom smislu uočili smo probleme vezane uz dugotrajnost sudskih postupaka, kako parnica radi određivanja uzdržavanja i ovršnih postupaka, tako i kaznenih postupaka radi kaznenih djela povrede dužnosti uzdržavanja. Na isto u svojim Zaključcima ukazuje i Odbor UN-a za prava djeteta. Također smo uočili probleme vezane uz često neriješeno pitanje uzdržavanja djece za vrijeme trajanja postupka unatoč mogućnosti izricanja rješenja o privremenim mjerama radi uzdržavanja tijekom parnice, te probleme oko dokazivanja stvarnih ukupnih primanja obveznika uzdržavanja, budući se u postupcima iskazuju samo formalno prijavljeni prihodi, dok drugi, ostvareni «radom na crno», ostaju neutvrđeni, a u koje

roditelj koji za dijete traži uzdržavanje ima često dobar uvid. Međutim, problem nastaje u svezi dokazivanja tih prihoda tijekom sudskog postupka. Tako smo obaviješteni o slučajevima, primjerice vlasnika tvrtki čiji su prihodi prijavljeni na najminimalnije moguće iznose, a istovremeno ne samo da imaju dobre prihode, već i luksuzne rashode. Sudska praksa i praksa postupanja centara za socijalnu skrb, koji su dužni brižljivo ispitati imovinske prilike obveznika uzdržavanja, a posebice odgovaraju li njihovi iskazani prihodi stvarnom stanju, pokazuju da su ta tijela često ograničena u mogućnostima utvrđivanja stvarnih imovinskih prilika, primjerice, jer imovina nije upisana na ime obveznika nego na roditelje, braću i sestre ili novog bračnog druga i slično. Uočili smo također neujednačenost sudske prakse u dosuđenim iznosima na ime uzdržavanja te na neujednačenu praksu sudova o pitanju utvrđivanja ukupnih djetetovih potreba, u kojem dijelu smo tijekom izvještajnog razdoblja ukazali na obvezu ministra pravosuđa prema kojoj je jednom godišnje, a najkasnije do 1. travnja tekuće godine dužan objaviti podatke o prosječnim potrebama djeteta s obzirom na troškove života (članak 232. stavak 4. Obiteljskog zakona). U tom smislu, ministrica pravosuđa je 20. srpnja 2004. godine («Narodne novine», br. 106/04.) donijela odluku kojom je odredila prosječne potrebe djeteta, a koje sud treba uzimati u obzir kod određivanja visine uzdržavanja za dijete, pa je tako određen iznos 1.440,00 kuna mjesečno za dijete predškolskog uzrasta i 1.600,00 kuna za dijete školskog uzrasta. Postupci posredovanja prije rastave braka i donošenja privremene odluke s kojim od roditelja će dijete živjeti traju dugo, a za to vrijeme, budući da centri za socijalnu skrb ne mogu donositi odluke o uzdržavanju, nego samo zapisnički konstatirati nagodbu stranaka o tom pitanju, dijete često ostaje bez uzdržavanja jer se roditelji, uglavnom radi financijskih razloga (odnosno odvjetničkih troškova) ne odlučuju u toj fazi postupka za podnošenje posebne tužbe sudu radi određivanja uzdržavanja, znajući da nakon dovršenog postupka posredovanja ionako moraju podnijeti tužbu radi razvoda braka o kojem će se riješiti i o pitanju uzdržavanja. Istovremeno, sukladno odredbama Obiteljskog zakona centri za socijalnu skrb imaju široka ovlaštenja i dužnosti vezano uz ostvarivanje prava djeteta na uzdržavanje. Međutim, uočili smo da su stranke često potpuno neinformirane o tim ovlastima, pa time i uskraćene pomoći od strane centara. Stranke nas nisu izvijestile o nekom posebno aktivnom doprinosu centara vezano uz ostvarivanje prava na uzdržavanje djece, niti smo mi takvu njihovu aktivnost uočili pregledom spisa i dostavljenih izvješća. Naime, osim što centri trebaju nastojati da roditelji postignu sporazum oko uzdržavanja i time ukazivati na ozbiljnost obveze, centri mogu, a i dužni su, u ime djeteta pokrenuti i voditi parnicu o uzdržavanju odnosno za povećanje uzdržavanja ako o djetetu skrbi druga osoba ili ustanova ili ako roditelj s kojim dijete živi to pravo ne ostvaruje iz neopravdanih razloga; voditi očevidnik odluka o uzdržavanju djece koje im sud dostavlja i nagodba sklopljenih u vezi uzdržavanja u centru za socijalnu skrb; provjeravati ispunjavanje obveze obveznika uzdržavanja ukoliko isti nije pristao na administrativnu zabranu u roku od šest mjeseci od dana primitka sudske odluke, te poduzeti mjere za zaštitu djetetovih interesa; tražiti donošenje mjera osiguranja privremene i prethodne mjere radi uzdržavanja djeteta; tražiti ovrhu odluke o uzdržavanju djeteta. Ukazujemo posebno na značaj odredbe iz članka 352. Obiteljskog zakona, prema kojoj je centar za socijalnu skrb u slučaju postojanja pravomoćne sudske odluke ili nagodbe o dužnosti uzdržavanja djeteta kojoj obveznik ne udovoljava duže od tri mjeseca dužan na prijedlog drugog roditelja, ali i po službenoj dužnosti, ako ocjeni da bi bilo ugroženo uzdržavanje djeteta, poduzeti mjere da se osiguraju sredstva za privremeno uzdržavanje sve dok roditelj obveznik uzdržavanja ne počne ponovno udovoljavati svojoj obvezi. I ovdje smo u ostvarenju istoga uočili da mnogi roditelji koji su nam se obraćali uopće nisu informirani o toj mogućnosti određivanja privremenog uzdržavanja djetetu od strane centra za socijalnu skrb, te smo ih u svim slučajevima kada su se s takvim problemom obratili Uredu o tome izvijestili te ih uputili u način ostvarivanja tog prava. Držimo da sve navedeno, pojedinačno i u svojoj ukupnosti ukazuje da problem vezan uz zakonsko uzdržavanje djece predstavlja jedan od najozbiljnijih problema vezanih uz zaštitu prava djece. O tome smo u svibnju 2004. godine obavijestili Odbor za obitelj, mladež i šport Hrvatskog sabora, vezano za pripremu tematske sjednice o načinima i oblicima promicanja zaštite djece u lokalnoj i područnoj samoupravi, kao i Odbor za ravnopravnost spolova na tematskoj sjednici Odbora posvećenoj unaprjeđenju socijalnopravne zaštite djece razvedenih roditelja i djece iz izvanbračnih zajednica, Višekratno smo vezano na to pitanje istupali u javnosti te i naše izvješće koristimo kao mogućnost ukazivanja na ovaj problem koji ozbiljno ugrožava pravo na materijalnu i socijalnu sigurnost djece. Tijekom proteklog izvještajnog razdoblja s tim u vezi u više navrata i na različite načine aktualiziralo se pitanje mogućnosti osnivanja alimentacijskog fond. Među ostalim, i Odbor UN-a za prava djeteta u

Zaključcima nakon Drugog periodičnog izvješća Republike Hrvatske prema Konvenciji o pravima djeteta u točki 44. preporučio je Hrvatskoj ponovno razmatranje mogućnosti uspostavljanja jedne vrste takvog fonda. Pravobranitelj za djecu, naravno, podržava svaku aktivnost usmjerenu na poboljšanje položaja djece, pa tako i njihovog materijalnog položaja. Međutim, u međuvremenu smatramo neophodnim, najkraće rečeno, operacionalizirati i u najvećoj mogućoj mjeri koristiti već postojeće spomenute mogućnosti i mehanizme zaštite uz općenitu preporuku svim tijelima postupanja da svako od njih u okviru svojih nadležnosti u maksimalnoj mjeri koristi sve zakonom predviđene mogućnosti i ovlaštenja koja će obvezniku uzdržavanja odašiljati jasnu i nedvojbenu poruku o ozbiljnosti njegove obveze, čije kršenje država neće tolerirati.

1.2. ZAŠTITA OD PROTUPRAVNOG PRESELJENJA I ZADRŽAVANJA DJETETA

Člankom 11. stavkom 1. Konvencije o pravima djeteta propisano je kako će države članice te Konvencije poduzeti sve mjere za borbu protiv protupravnog preseljenja i zadržavanja djece u inozemstvu. Ta odredba primarno se odnosi na roditeljska protupravna preseljenja i zadržavanja djeteta, ali obuhvaća dakako i druge osobe. Člankom 11. stavkom 2. Konvencije o pravima djeteta propisano je kako će države članice radi borbe protiv protupravnog preseljenja i zadržavanja djece u inozemstvu promicati sklapanje dvostranih ili višestranih sporazuma ili pristup postojećim sporazumima. Najpoznatiji takav sporazum je Konvencija o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece, čija je država stranka, između preko 70 ostalih država, i Republika Hrvatska. Ured pravobranitelja za djecu je početkom prosinca 2004.g. sudjelovao na seminaru međunarodno obiteljsko pravo u organizaciji Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, Pravosudne akademije i Njemačke zaklade za međunarodnu pravnu suradnju. Težište seminara je bilo na praktičnim problemima u primjeni Haške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980.g. te smo upoznati s brojnim problemima koji se javljaju u praksi postupanja hrvatskih tijela po toj Konvenciji. Tako je primjerice navedeno kako neki suci kada trebaju postupati po Konvenciji ne primjenjuju Konvenciju već Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima, ulaze u postupke priznanja stranih sudskih odluka i sl. Prema podacima Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, središnjeg izvršnog tijela Republike Hrvatske u pogledu postupanja po spomenutoj Konvenciji, u 2004.g. prosljedili su 7 zahtjeva središnjim izvršnim tijelima drugih država, a zaprimili 6 zahtjeva iz inozemstva. Radi se s jedne strane o maloj brojci, ali se s druge strane po prirodi stvari radi o jednom od najtežih kršenja prava djece i zadiranja u sadržaje roditeljske skrbi. Ured pravobranitelja za djecu je u izvještajnom razdoblju postupao u 11 takvih slučajeva, od kojih neki traju više godina.

Borba protiv protupravnog preseljenja i zadržavanja djece često je složen zadatak i kad se odvija unutar granica pojedine države. No, kad se radi o protupravnom preseljenju i zadržavanju djece u inozemstvu, slučajevi se dodatno usložnjavaju. Prepoznajući razmjere problema, Stalni ured Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu izdaje sukcesivno pojedine dijelove Vodiča za uspješnu primjenu Haške konvencije od 25. listopada 1980. o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece. Do sada su izašli 1. dio koji se odnosi na praksu središnjih izvršnih tijela i 2. dio koji se odnosi na provedbene mjere. Dakako, radi se o pravno neobvezujućim, ali vrlo važnim dokumentima. Kao što smo prethodno naveli, dešava se da čak ni neki suci ne primjenjuju spomenutu Konvenciju te smatramo da je nužno razviti program educiranja i obuke svih subjekata odgovornih za provedbu Konvencije: sudaca, djelatnika sustava socijalne skrbi, tijela traženja djeteta i drugih. U slučajevima problema s nekom državom u primjeni Konvencije smatramo da treba hitno inicirati redovite ili ad hoc sastanke na bilateralnoj razini radi razrješavanja tih problema, a s obzirom na poznata pozitivna iskustva nekih država koje su problemu pristupile na taj način.

1.3. SUSRETI I DRUŽENJA S BAKOM I DJEDOM

Pored roditelja i braće i sestara, bake i djedovi su najbliži srodnici djece i često znaju veći dio života s njima živjeti zajedno u istoj obitelji. No, i kad ne žive sa svojim unucima, bake i djedovi u velikom broju slučajeva nesebično poklanjaju svojim unucima vrijeme, pažnju i ljubav, a nerijetko preuzimaju i pojedine segmente skrbi o djeci, pa čak i materijalno doprinose njihovom boljitku, usprkos skromnog, a često i ugrožavajućeg vlastitog materijalnog položaja. Imajući u vidu značaj djedova i baka u životima njihovih unuka, Obiteljski zakon je u članku 106. propisao da djeca imaju pravo na susrete i druženja s njima ukoliko to nije protivno njihovoj dobrobiti. Nažalost, pojedini roditelji ne

dozvoljavaju susrete i druženja djece s bakama i djedovima zbog obračunavanja s drugim roditeljem djeteta, a time i njegovim roditeljima, a poneki čak ne daju svojim vlastitim roditeljima da viđaju unuke zbog nerazriješenih odnosa s njima.

Svi problemi koje smo naveli u pogledu postupanja centara za socijalnu skrb u dijelu izvješća koji se bavi problemima u ostvarivanju roditeljske skrbi pa tako i susreta i druženja djece s roditeljima, javljaju se i ovdje. Zbog navedenog smatramo da sve naše preporuke koje smo vezano uz postupanje centara naveli u dijelu izvješća o roditeljskoj skrbi mogu doprinijeti i poboljšanju zaštite prava djece na susrete i druženja s bakama i djedovima.

1.4. UDOMITELJSTVO

Institut udomiteljstva predstavlja jedan od oblika skrbi, između ostalih, i o djeci izvan vlastite obitelji. Članak 20. Konvencije o pravima djeteta propisuje: «Dijete koje je privremeno ili trajno lišeno obiteljske sredine ili kome, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno ostati u tom krugu ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Države članice, u skladu sa svojim nacionalnim zakonima, osiguravaju alternativnu skrb za takvo dijete. Takva skrb treba obuhvaćati, između ostalog, smještaj u drugu obitelj, kafalah prema islamskom pravu, posvojenje ili, ako je prijeko potrebno, smještaj u odgovarajuće ustanove za brigu o djeci. Pri razmatranju rješenja, treba obratiti dužnu pozornost i na činjenicu da je poželjan kontinuitet u podizanju djeteta, kao i na etničko, vjersko, kulturno i lingvističko podrijetlo djeteta».

Temeljem navedenog vidljivo je davanje prednosti obiteljskim oblicima skrbi. U Hrvatskoj još uvijek velik broj djece provodi više godina u institucijama. Na kraju 2003. godine bilo je samo u državnim domovima preko 130-ero djece mlađe od 3 godine. Tome je broju potrebno pribrojiti i djecu u domovima drugih osnivača. Ukupan broj djece bez roditeljske skrbi u ustanovama bio je oko 1500, dok ih je u udomiteljskim obiteljima bilo oko 1200.

Udomiteljska skrb u Hrvatskoj ima dugu tradiciju, ali je na relativno niskoj razini razvoja. Za razliku od razvijenih zemalja, u Hrvatskoj ne postoje specijalizirani oblici udomiteljstva za djecu s posebnim potrebama, iako je Pravilnikom o uvjetima za obavljanje udomiteljstva i postupku za odobravanje, obnavljanje i oduzimanje dozvole za obavljanje udomiteljstva («Narodne novine», br. 95/04.) u članku 2. detaljno razrađeno tko su sve korisnici skrbi izvan vlastite obitelji, te kako u jednoj udomiteljskoj obitelji može u pravilu biti smještena samo jedna vrsta korisnika. Tijekom izvještajnog razdoblja kontaktirajući s udomiteljima uočeno je da je podrška istima od strane centara za socijalnu skrb vrlo slaba, a što ima uzrok u nepostojanju specijaliziranog odjela, ili barem specijaliziranih djelatnika u okviru centara koji bi se bavili isključivo tom aktivnošću, te bi kroz takvu organizaciju poslova u okviru Centra bio u kontinuiranom kontaktu s udomiteljima i na taj način bili upoznati sa svakodnevnim poteškoćama s kojima se udomitelji susreću, pa bi se te teškoće mogle rješavati promptno i na ujednačen način. Također smatramo bitnim napomenuti da iznos naknade koju udomitelji primaju često ne pokriva ni osnovne potrebe djeteta, za razliku od sredstava koje država izdvaja za smještaj djece u domovima, a koja su višestruko veća od iznosa naknade za smještaje u udomiteljskim obiteljima. Dodatni je problem neravnomjerna raspoređenost udomiteljskih obitelji po cijeloj Hrvatskoj, za što se nadamo da će se promijeniti medijskom podrškom Unicefovom programu «Svako dijete treba obitelj». Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi je poduzelo određene aktivnosti u cilju unapređenja udomiteljstva u Hrvatskoj. Važno je napomenuti da su učinjena zakonska poboljšanja, što se primjerice odnosi na izdavanje dozvola za obavljanje udomiteljstva i njihovo obnavljanje nakon dvije godine, na obavezno pohađanje tečajeva za udomitelje, na smanjenje broja udomljene djece na maksimalno 5 u jednoj udomiteljskoj obitelji, na određivanje zajedničkih i posebnih uvjeta u pogledu stambenih, socijalnih i drugih uvjeta za djecu, kao i posebnih takvih uvjeta za djecu žrtve obiteljskog nasilja. Vezano uz navedena zakonska unapređenja ne možemo ne primijetiti da je postojećom zakonskom regulativom predviđeno postojanje Hrvatskog zavoda za socijalni rad, posebnog tijela u čijoj je nadležnosti između ostalog i organizacija tečajeva za buduće udomitelje, kao preduvjeta za obavljanje udomiteljske djelatnosti, te tečajeva i za same stručnjake koji u centrima za socijalnu skrb rade na poslovima udomiteljstva. No, spomenuto tijelo nije osnovano. Stoga smatramo da je potrebno uskladiti stvarno stanje sa zakonskom regulativom. Također su održani i stručni skupovi na kojima se raspravljalo o udomiteljstvu i načinima njegova unapređenja i popularizacije u društvu. Usvojena je Deklaracija o udomiteljstvu, u čijoj su izradi sudjelovali i sami udomitelji, ostvarena je suradnja Udruge za inicijative u socijalnoj politici, Ministarstva zdravstva i socijalne

skrbi, te Sveučilišta u Zagrebu na projektu «Obuka eksperata, stručnih djelatnika i umornika na području razvoja umorničkog smještaja u Republici Hrvatskoj», dana je podrška projektu UNICEF-a «Svako dijete treba obitelj». Svaki je odlazak djeteta iz svoje matične obitelji, bez obzira kakva ona bila, traumatičan. Tome najčešće prethodi zanemarivanje i zlostavljanje djeteta od roditelja ili druge osobe, te je stoga izuzetno važno da umornik po svojim osobinama bude u svakom pogledu kapacitiran, a prvenstveno da bude dobar i požrtvovan odgovornik, koji djetetu može obzirom na svoje ukupne osobine pružiti najbolju moguću skrb, brigu, pažnju, ljubav i pomoć, i to čak i više od prosječne. Stoga umornik u pogledu psihološkog statusa treba biti brižna, nježna osoba koja iznimno voli i ima strpljenja za djecu, ali koja istovremeno ima i sve osobine potrebne za prosudbu što djetetu treba, te kako se prema njemu odnositi. Djeca koja su u svojoj matičnoj sredini doživjela traume dodatno se traumatiziraju premještanjem u nepoznato okruženje, stoga je od izuzetne važnosti za djetetov identitet i razvoj da prilikom umornjenja ne odlazi daleko od mjesta u kojem je živjelo sa svojom biološkom obitelji. Bitno je i održavanje kontakata s njome, jer je intencija umorničtva da se dijete, ukoliko se saniraju prilike u matičnoj obitelji, vrati roditeljima.

Svakako je važno napomenuti da se Uredu pravobraniteljice za djecu obratila jedna humanitarna udruga zamolbom za pomoć u zadržavanju djece u umorničkim obiteljima, a koja su bila smještena u njih prije donošenja Izmjena i dopuna Zakona o socijalnoj skrbi iz lipnja 2003. godine. Naime, radi se u obiteljima koje imaju više od petero djece i koje je u skladu s važećim propisom nužno premjestiti u drugu umorničku obitelj, a što kod djece ponovno izaziva tešku traumatizirajuću situaciju i što je protivno interesu djece, obzirom da je obitelj u kojoj se nalaze već više godina obitelj koju poznaju i kojoj pripadaju, u kojoj su zaštićeni i koja o njima skrbi na adekvatan način. Ured pravobraniteljice za djecu je zatražio o tome detaljno izvješće nadležnih Centara za socijalnu skrb, o tim slučajevima će konzultirati nadležno Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, te uputiti svoju preporuku u pogledu daljnjeg postupanja.

2. PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA

Nasilje nad djecom koje se događa u obitelji, odgojno-obrazovnim ustanovama i domovima je problem kojim se danas svijet, pa i Hrvatska, bave više nego prethodnih desetljeća. Člankom 19. Konvencije o pravima djeteta propisano je pravo djeteta na zaštitu od zlostavljanja, zanemarivanja i svih oblika tjelesnoga i duševnoga nasilja. Istim člankom propisana je dužnost država potpisnica Konvencije da poduzimaju sve potrebne mjere kako bi zaštitile djecu od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, dok o njima skrbe roditelji, zakonski skrbnici ili neka druga odgovorna osoba kojoj su djeca povjerena na skrb. Svako dijete ima pravo osjećati se sigurnim i voljenim, kao i pravo na mogućnost da raste slobodno i zaštićeno od nasilja. Nasilje koje se provodi nad djecom ozbiljan je i nadasve složen problem. Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije nasilje se definira kao «...namjerna primjena fizičke sile ili moći s ciljem zastrašivanja nad samim sobom, drugom osobom, grupom ili zajednicom, a koja rezultira ili je velika vjerojatnost da će rezultirati povređivanjem, smrću, osjećanjem uskraćenosti, psihičkim poremećajima ili smetnjama u razvoju.» Nasilje kao pojam obuhvaća fizičko, psihičko i seksualno zlostavljanje, te predstavlja jedan od najvećih moralnih problema današnjice, pred kojim se nažalost još uvijek nerijetko zatvaraju oči. Djeca, koja su se nesposobna braniti, za koju bi odrasli trebali skrbiti dok ne postanu samostalni, vrlo često su žrtve upravo onih koji bi se o njima trebali brinuti. Zaštita od nasilja, te s tim u vezi prevencija nasilja postala je *uvjet bez kojeg se ne može*, te zahtijeva koordiniranu akciju mjerodavnih tijela, institucija i pojedinaca kako bi se ostvarila. U odnosu na ukupan broj prijava povreda pojedinačnih prava kojima se u 2004. godini bavio Ured pravobranitelja za djecu, čak u 32% slučajeva se radilo o povredama prava na zaštitu od nasilja, a 215 djece je bilo izloženo nekom od navedenih oblika nasilja. U 48% slučajeva povreda prava se dogodila u obitelji, a u 52% slučajeva nasilje se dogodilo u institucijama.

2.1. OBITELJSKO NASILJE

Obitelj, kao zajednica i mjesto odvijanja primarne socijalizacije djeteta morala bi biti mjesto djetetove materijalne sigurnosti i emocionalne topline, kao i mjesto gdje će se svako dijete osjećati najzaštićenije. Međutim, praćenjem ovog problema tijekom izvještajnog razdoblja možemo utvrditi da to, vrlo često, nažalost nije tako. Nasilje nad djecom može se dogoditi u svakoj obitelji, bez obzira na njen društveni status i ono nije «rezervirano» samo za one obiteljske sredine koje su opterećene

socijalnim problemima ili one u kojima su članovi obitelji skloni konzumiranju alkohola u prekomjernim količinama ili nekim drugim oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja. Nasilje nad djecom je ozbiljan društveni problem i ono predstavlja jedan od najčešćih oblika kršenja temeljnih dječjih prava, koji ostavlja ujedno i najteže posljedice. Konvencija o pravima djeteta, kao najvažniji dokument za zaštitu djetetovih prava, te hrvatsko nacionalno zakonodavstvo propisuju pravo djece na zaštitu od svih oblika nasilja. Tako se u Konvenciji o pravima djeteta, u dijelu tzv. jamstvenih ili zaštitnih prava, govori o nasilju nad djecom, te se odraslima nameće jasna dužnost suzdržavanja od takvih štetnih postupaka prema djeci, a državama obveza poduzimanja raznovrsnih mjera za zaštitu djece u tom području. U Republici Hrvatskoj najvažniji propis u tom dijelu predstavlja odredbe *Obiteljskog zakona*, i to temeljnog načela da se uređenje obiteljskih odnosa temelji na «...uzajamnom poštovanju i pomaganju svih članova obitelji te zaštite dobrobiti i prava djeteta te odgovornosti obaju roditelja za podizanje i odgoj djeteta» (članak 2), kao i izravnog odgovora zakonodavca na nasilje nad djetetom u odredbi članka 88. *Obiteljskog zakona*, prema kojoj «...roditelji i ostali članovi obitelji ne smiju dijete podvrgavati ponižavajućim postupcima, duševnom niti tjelesnom nasilju, odnosno zlostavljanju», a ujedno se propisuju i obiteljskopravne sankcije za roditelja zlostavljača, u vidu mjere oduzimanja roditeljske skrbi, kao i oduzimanja prava na život s djetetom, uključujući i roditelja koji nije zaštitio dijete od štetnih postupaka drugih, te u tom slučaju povjeravanja djeteta na čuvanje i odgoj drugoj osobi ili ustanovi, uz niz odredbi koje propisuju obveze i dužnosti nadležnih državnih tijela za poduzimanje mjera za zaštitu djetetove dobrobiti.

Pored kaznenog i obiteljskog zakonodavstva, u okviru prekršajne razine zaštite djece od nasilja u obitelji, postupanje je propisano *Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji* koji je donesen 18. srpnja 2003. godine. Njime su po prvi puta detaljno opisani svi oblici nasilja, proširen krug mogućih počinitelja, te uveden niz zaštitnih mjera, od zabrane uznemiravanja do udaljenja nasilnika iz stambenog prostora. *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2005. do 2007. godine*, koju je 9. prosinca 2004. godine donijela Vlada Republike Hrvatske, a u izradi koje je vrlo aktivno sudjelovala pravobraniteljica za djecu, kao osnovne ciljeve postavlja suzbijanje nasilja u obitelji u svim njegovim pojavnim oblicima, ublažavanje posljedica već počinjenog nasilja u obitelji, rad na razvoju multidisciplinarnog pristupa žrtvama nasilja u obitelji, poboljšavanje suradnje i usklađeno djelovanje nadležnih tijela, educiranje i senzibiliziranje stručnjaka i šire javnosti za probleme nasilja u obitelji, osiguranje ustroja, organiziranosti i dovoljnog broja stručnjaka u nadležnim državnim tijelima. Unatoč navedene normativne razine, koju je u cijelosti svojim zaključkom iz listopada 2004. godine pozdravio i Odbor za prava djeteta nakon pregleda i izlaganja drugog periodičnog izvješća Republike Hrvatske (CRC/C/Add.243) prema Konvenciji o pravima djeteta, *praćenjem predmeta vezanih uz problematiku obiteljskog nasilja u kojima su žrtve djeca, uočili smo da su djeca u obitelji, a suprotno uvjerenju da je obitelj uvijek «oaza mira i sigurnosti za dijete», vrlo često izložena najgrubljim oblicima fizičkog, emocionalnog i seksualnog zlostavljanja kao i različitim oblicima zanemarivanja, a u značajnom broju predmeta zaprimljenih u Uredu pravobranitelja za djecu uočili smo niz propusta u postupanju nadležnih državnih tijela vezanih uz zaštitu djece od nasilja u obitelji. Posebnu zabrinutost pravobranitelja za djecu izazivaju statistički podaci o nasilju u obitelji.*

Praćenjem broja prijava za obiteljsko nasilje tijekom 2004. godine, iz zaprimljenih podataka Ministarstva unutarnjih poslova uočava se *trend porasta prijava za počinjenje prekršaja i kaznenih djela vezanih uz nasilje u obitelji, kao i trend porasta u odnosu na broj djece žrtava nasilja*. Tako, primjerice, iz podataka koji se odnose na vremensko razdoblje od 1.1.2004. do 31.3.2004., te usporedbom istih s istim razdobljem u 2003. godini proizlazi porast broja prekršajno prijavljenih počinitelja od 53,9%, porast broja oštećenih osoba za 52,9%, a u pogledu djece oštećenika uočava se porast od 36,4%.

Na kraju izvještajnog razdoblja zatražili smo od Ministarstva unutarnjih poslova ukupne podatke vezane uz obiteljsko nasilje za 2004. godinu. Iz njih proizlazi da je:

- 12.333 osoba *prekršajno prijavljeno* zbog prekršaja počinjenih nasiljem u obitelji ili u svezi s počinjenim nasiljem (kršenja javnog reda i mira, kršenja propisa o oružju i slično), a o okviru toga broja je 11.669 prekršajno prijavljenih počinitelja za prekršaj nasilja u obitelji iz članka 4. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, te
- 2.864 *kazneno prijavljenih osoba* zbog nekog kaznenog djela počinjenog nasiljem u obitelji, a u okviru toga broja je 517 kazneno prijavljenih osoba zbog počinjenja ukupno 1.463 kaznenih

djela nasilničkog ponašanja u obitelji iz članka 215. Kaznenog zakona (u daljnjem tekstu: KZ-a).

Vezano uz broj i dob oštećenika oštećenih prekršajem ili kaznenim djelom u svezi s nasiljem u obitelji u 2004. godini bilo je ukupno 19.475 oštećenih osoba, i to:

- 14.649 osoba oštećenih počinjenjem prekršaja iz članka 4. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, a od tog broja je 2.733 ili 18,68% oštećene djece (1.921 dijete do 14 godina i 812 djece u dobi od 14 – 18 godina), te
- 1.606 osoba oštećenih počinjenjem kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji iz članka 215.a KZ–a, a od tog broja je 137 ili 8,53% oštećene djece

Ukupno je 4.390 djece u čijoj je nazočnosti počinjeno nasilje u obitelji, a u 10.672 slučaja je policija obavijestila centre za socijalnu skrb radi poduzimanja mjera obiteljskopravne zaštite djece.

Iz dostavljenih podataka uočljiv je bitan trend porasta prijava za prekršaje i kaznena djela vezane uz nasilje u obitelji, te su istaknute brojke jedan od zabrinjavajućih faktora koji vrlo ozbiljno ukazuju na potrebu promjene postojećeg sustava zaštite i načina intervencije u vezi s nasiljem u obitelji. *Stajalište pravobranitelja za djecu jest da je ovo svakako jedan od najozbiljnijih problema koje smo uočili tijekom postupanja u izvještajnom razdoblju te iznosimo mišljenje da postojeći sustav zaštite i načina intervencije nije niti približno zadovoljavajući .*

Ured pravobranitelja za djecu zaprimio je tijekom 2004. godine ukupno 81 prijavu povrede prava koje su se odnosile na nasilje u obitelji. Od ukupnog broja prijava 36% povreda prava odnosile su se na prijave fizičkog nasilja, 42% na prijave psihičkog nasilja, 15% prijava su bile prijave seksualnog nasilja, dok se 7% povreda odnosilo na prijave zanemarivanja skrbi o malodobnoj djeci. Od svih prijava nasilja u obitelji, 25% se pokazalo kao neosnovano. Takve prijave su u pravilu uslijedile od strane drugog roditelja u slučajevima odvojenog života, kao posljedica teško narušenih partnerskih i roditeljskih odnosa. Svakoj prijavljenoj povredi se pristupilo ozbiljno te je provjerom kod nadležnih tijela utvrđeno da su neosnovane. Vezano uz pojedine oblike nasilja treba istaknuti da je fizičkim nasiljem u obitelji bio obuhvaćen najveći broj djece u dobi od 3 do 6 godina (22%) i djece u dobi 7 do 10 godina (26%). Psihičkim je nasiljem u obitelji bio obuhvaćen najveći broj djece u dobi od 7 do 10 godina (28%) i djeca u dobi od 11 do 14 godina (26%). Seksualnim je nasiljem u obitelji bilo obuhvaćeno najviše djece u dobi od 7 do 10 godina (35%) i djece u dobi od 11 do 14 godina (29%). Zanemareno je u obitelji bilo najviše djece u dobi od 3 do 6 godina (30%).

Imajući u vidu značaj obitelji u razvoju djeteta te vrlo teške i dugoročne posljedice obiteljskog nasilja koje ono ostavlja na djeci, zabrinjavajući su i alarmantni podaci o broju i oblicima nasilja nad djecom u obitelji te je razvidno da postojeći sustav zaštite, unatoč dosadašnjim unapređenjima, nije zadovoljavajući. Aktivnosti pravobranitelja za djecu u ovom izvještajnom razdoblju u velikom su dijelu bile usmjerene upravo prema promicanju prava i zaštiti djece od nasilja u obitelji. Posljedično, sa žaljenjem smo uočili da nas često javnost, a i sama djeca, sasvim pogrešno doživljavaju kao tijelo promicanja i zaštite prava isključivo zlostavljane djece, a što je, imajući u vidu ulogu, nadležnost i smisao dječjeg pravobraniteljstva, te ukupnost prava djece, doista samo jedno od područja djelovanja pravobranitelja za djecu. Stoga, smatramo našom posebnom obvezom Hrvatskom saboru ukazati na postojanje ovog vrlo ozbiljnog problema u Republici Hrvatskoj, a koji radi njegove širine te ozbiljnih i dugoročnih posljedica na psihofizičko zdravlje djece, nalaže potrebu žurnog, istinskog i cjelovitog rješavanja na svim razinama.

Prema ocjeni ovog Ureda, unatoč dosadašnjim ulozenim naporima na senzibiliziranju stručnjaka, nadležna tijela u pojedinačnim slučajevima ne reagiraju pravovremeno i ne koriste sve zakonom predviđene mogućnosti, kako bi se zaštitile žrtve nasilja i ublažile njegove posljedice. Svjesni smo teškoća s kojima se stručnjaci, osobito oni u sustavu socijalne skrbi u svom radu susreću (pre mali broj zaposlenih stručnjaka, nedostatna materijalna sredstva za naknade vanjskim suradnicima koji provode mjeru nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi, kao jedne od najefikasnijih mjera obiteljskopravne zaštite, dugotrajnost postupka psihologijskog odnosno psihijatrijskog vještačenja, neadekvatna suradnja između pojedinih institucija koje se bave problematikom nasilja u obitelji...). Unatoč tim objektivnim poteškoćama određen broj djelatnika, koji se bavi problematikom nasilja u obitelji, obavlja svoj posao odgovorno, poštovno i profesionalno. Međutim, poneki od njih, vjerojatno opterećeni profesionalnom zasićenošću, prenošenjem svojih osobnih stavova, a ponekad i predrasuda, na stručne procjene, nestručnosti u radu, te zbog raznih drugih razloga, ne snalaze se u

situacijama nasilja u obitelji na adekvatan način što je djelomično vidljivo iz u izvješću opisanih slučajeva.

Smatramo da na ovom području treba još mnogo učiniti, kako na suzbijanju nasilja u obitelji u svim njegovim pojavnim oblicima, tako i na ublažavanju njegovih posljedica, i to prvenstveno razvijanjem multidisciplinarnog pristupa žrtvama nasilja u obitelji, poboljšavanjem suradnje i usklađenim djelovanjem nadležnih tijela, te osiguravanjem ustroja, organiziranosti i adekvatnog broja stručnjaka u nadležnim državnim tijelima. Predlažemo kontinuiranu superviziju i edukaciju stručnjaka koji se bave problematikom nasilja u obitelji, reorganizaciju centara za socijalnu skrb na način da se formiraju timovi stručnjaka koji bi se bavili isključivo navedenom problematikom i zaštitom žrtava nasilja, kao i osnivanje novih institucija koje pružaju terapijski tretman žrtvama nasilja. Naime, smatramo da je u slučajevima u kojima su djeca žrtve nasilja potrebno osigurati kontinuirani rad s djecom na ublažavanju posljedica nasilja i osnaživanju djece. Također držimo potrebnim osigurati sredstva za zbrinjavanje i financijsku podršku žrtvama, kao i za provođenje zaštitnih mjera. Osobito važnim smatramo potrebu maksimalne zaštite djeteta-žrtve nasilja tijekom kaznenog postupka. Tu prvenstveno smatramo potrebnim zaštititi dijete od višestrukog ispitivanja tijekom pretkaznenog i kaznenog postupka te postavljanje posebnog skrbnika djetetu koji će skrbiti o zaštiti djetetovih interesa tijekom postupka i u postupku aktivno sudjelovati.

2.2. NASILJE U INSTITUCIJAMA

Iskustva zemalja koje su istraživale problem nasilja te provodile preventivne i interventne mjere zaštite od nasilja pokazuju da su te mjere učinkovitije kada sustavno obuhvaćaju i uključuju nadležne institucije države i druge subjekte koji se bave djecom i zaštitom dječjih prava. Treba naglasiti kako brojni aspekti sigurnosti u institucijama, dakle dječjim vrtićima, školama i domovima, prema službenim izvješćima mjerodavnih tijela, do nedavno nisu bili predmetom sustavnog istraživanja i praćenja, niti multidisciplinarnog i koordiniranog rješavanja i djelovanja, što je bio razlog donošenju konkretnih mjera kojim bi se takvo stanje promijenilo. U izradi konkretnih mjera aktivno je bio uključen i Ured pravobranitelja za djecu koji je također i jedan od nositelja dijela kratkoročnih i dugoročnih mjera za provedbu, i to: Programa aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima, Protokola za postupanje u slučaju nasilja među djecom i mladima i Nacionalne strategije za zaštitu nasilja u obitelji.

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, 21% (931.927) ukupnog stanovništva čine djeca u dobi do 18 godina. Od navedenog broja djece oko 75% djece dnevno pohada ili dječji vrtić, osnovnu ili srednju školu te učenički dom, a oko 3% djece je svakodnevno smješteno u domovima, i to u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, domovima za tjelesno ili mentalno oštećenu djecu ili domovima za djecu s poremećajima u ponašanju. Djeca i mladi pohadaju ili su smješteni u 503 dječja vrtića, 838 osnovnih škola, 401 srednju školu, 53 učenička doma, 18 domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, 27 domova za tjelesno ili mentalno oštećenu djecu i 11 domova za djecu s poremećajima u ponašanju. Iz navedenih statističkih podataka razvidno je koliko je važna koordinirana aktivnost u stvaranju preduvjeta sigurnog okruženja, prevencije nasilja i zaštite djece u navedenim institucijama. Naročitu pozornost treba obratiti na zaštitu od nasilja u domovima u kojima često djeca nisu u mogućnosti s punim povjerenjem prijaviti nasilje.

Od samog osnivanja i početka rada Ureda pravobranitelja za djecu suočili smo se s nekoliko vrlo ozbiljnih slučajeva nasilja među djecom i mladima, kako među djecom u osnovnim i srednjim školama, tako i s nasiljem među mladima u domovima socijalne skrbi. Isto tako predmet interesa Ureda pravobranitelja za djecu bile su prijave nasilja odraslih nad djecom i mladima.

2.2.1. NASILJE U ODGOJNO – OBRAZOVNIM USTANOVAMA

Pitanje zaštite od vršnjačkog nasilja bio je problem u kojem su sama djeca od početka prepoznala Ured kao mjesto gdje se mogu pritužiti i potražiti zaštitu, pa se upravo prve prijave djece Uredu odnose upravo na potrebu zaštite od nasilja vršnjaka. Različiti oblici nasilja među djecom i mladima s kojima se društvo suočilo, ukazuju na sve teže oblike i sve veći broj pojava oblika nasilja među djecom. Istraživanje Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba provedeno 2003. godine u 25 osnovnih škola na uzorku od 4900 djece u 13 gradova Republike Hrvatske pokazalo je da otprilike svako četvrto dijete, odnosno 27% ispitanih učenika, doživljava barem jedan od oblika nasilja u školi gotovo svakodnevno pri čemu su 19% djece tzv. pasivne žrtve (samo doživljavaju nasilje), a 8% djece su tzv. provokativne

žrtve (doživljavaju nasilje, ali ga i čine i drugoj djeci). Različita istraživanja u drugim zemljama govore da oko 15 – 20 % djece kontinuirano trpi nasilje od strane vršnjaka. Prema rezultatima istraživanja postoji značajna povezanost između počinjenog i doživljenog nasilja, pa su djeca koja češće doživljavaju nasilje i sama često nasilna prema drugoj djeci. Iskustva zemalja koje su istraživale problem nasilja među djecom i izradivale preventivne programe i programe intervencije vezano uz problem nasilja, pokazala su da su jedino učinkoviti oni programi koji obuhvaćaju i uključuju sve institucije države i sve subjekte koji se na različite načine bave djecom i zaštitom dječjih prava, te da bilo kakve drugačije izolirane ili palijativne mjere ne mogu dati dobre i dugoročne rezultate. Vezano uz problem vršnjačkog nasilja i Ured pravobranitelja za djecu se aktivno uključio, sukladno ovlasti predlaganja poduzimanja mjera za izgradnju cjelovitog sustava zaštite i promicanja prava i interesa djece propisane člankom 6. Zakona o pravobranitelju za djecu, u izradu *Programa aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima*. Posljednjih godina također smo svjedoci porasta nasilja odraslih u osnovnim i srednjim školama, kako učitelja i nastavnika, tako i ostalih zaposlenika škola. U 2004. godini u Uredu pravobranitelja za djecu su razmatrane pojedinačne prijave nasilja odraslih prema djeci i mladima. Djeca i mladi bili su izloženi psihičkom, fizičkom i seksualnom nasilju. Neprimjereno ponašanje odraslih sastojalo se u učestalom obraćanju djeci u vidu neprimjerenih, vulgarnih, uvredljivih i neukusnih izraza, nasilnom nanošenju lakših i težih tjelesnih ozljeda te seksualnom nasilju. Posebna ozbiljnost proizlazi iz činjenice što je nasilje prema djeci u većini slučajeva višekратно ponavljano bez pravovremene intervencije za to mjerodavnih osoba. Porast nasilja u društvu i među djecom ne može i ne smije biti razlog toleriranja nasilnog ponašanja prema djeci i mladima. S tim u vezi, u sklopu cjelovitih aktivnosti radi suzbijanja svih oblika nasilja, jedna od zadaća Ureda pravobranitelja za djecu je rad na promicanju temeljnih ljudskih vrednota koji isključuju bio kakve oblike nasilja, a naročito kod onih kojima su djeca i mladi povjereni radi učenja i odgoja.

Tijekom 2004. godine zaprimljena je 61 pojedinačna prijava nasilja koje se dogodilo u odgojno-obrazovnim ustanovama (vrtiću, osnovnoj ili srednjoj školi). Od ukupnog broja prijavljenog nasilja 59% slučajeva odnosilo se na nasilje među vršnjacima, 39% slučajeva na nasilje odraslih nad djecom (odgajatelja, učitelja, nastavnika i profesora) te 2% na nasilje djece prema odraslima. U 65% slučajeva radilo se o fizičkom nasilju, u 28% slučajeva o psihičkom nasilju i u 7% slučajeva o seksualnom nasilju. Prema dobi djece obuhvaćene nasiljem u 54% slučajeva se radilo o djeci između 11 i 14 godina, 28% slučajeva između 7 i 10 godina, 8% slučajeva između 15 i 16 godina, 7% slučajeva između 17 i 18 godina i 3% slučajeva između 3 i 6 godina.

Prateći prijave povrede prava na zaštitu od nasilja pravobraniteljici za djecu, te s tim u vezi postupanje nadležnih tijela i ustanova, uočili smo da su odgojno-obrazovne ustanove i domovi bili mjesto gdje se nasilje vrlo često događalo. Navedene institucije su se nerijetko prema problemu odnosile na način da se ono negiralo ili minimaliziralo (termini «pretjerivanje djece») ili relativiziralo (termin «uvijek je bilo sukoba među učenicima»), a ponekad su izvješća svjedočila o tome da se stručni djelatnici škole upuštaju u ocjene «profila» roditelja i njihovih navika, spekulacijama o lošoj socijaliziranosti roditelja i slično. Uočeno je, također, da se djeci vrlo često od strane odraslih šalje poruka da je progovaranje o nasilju «tužakanje, pokazivanje slabosti» i da time dijete samo dodatno «izaziva sukobe», da u percepciji osoba pozvanih na postupanje postoje pogrešne predodžbe o samom pojmu nasilja (pojam se najuže povezivao samo sa pojmovima najtežeg fizičkog nasilja dok ostali javni oblici – izrugivanje, omalovažavanje, uništavanje stvari, izolacija djeteta nisu prepoznavani kao problem), da postoje problemi u prepoznavanju različitih oblika i posljedica nasilja te vjerovanja stereotipima da je mali nasilnik uglavnom «fizički nadmoćniji dječak, obrazovno i odgojno zapašten» kao i vjerovanjima stereotipima da je žrtva isključivo «slabo, sramežljivo i sitno dijete». U većini slučajeva uočili smo stav koji govori o tome da za ovakva ponašanja postoji isključiva odgovornost obitelji iz koje dijete dolazi te je time uočen i veliki otpor i dvojba djelatnika škola i centara za socijalnu skrb o mogućnostima i snazi njihove intervencije i pomoći u konkretnom slučaju. Ocjenjujemo da je Programom aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima Republika Hrvatska na najvišoj razini pokazala ozbiljnu namjeru i volju suočavanja s problemom vršnjačkog nasilja i njegovog učinkovitog rješavanja, a sa ciljem da se svakome djetetu osigura pravo na zaštitu od bilo kojeg oblika zlostavljanja i nasilja u duhu Konvencije o pravima djeteta te hrvatskih nacionalnih propisa. Praćenje provođenja mjera iz Programa aktivnosti bit će i ubuduće predmetom od posebnog interesa pravobranitelja za djecu i tijekom slijedećeg izvještajnog razdoblja. Koristimo priliku upozoriti, a što smo primijetili u radu i kontaktima sa strankama, na potrebu kontinuirane

dnevne komunikacije između škola, centara za socijalnu skrb i policije na provedbi Programa sprječavanja nasilja među djecom i mladima te s tim u vezi i Protokola za postupanje.

Prema ocjeni ovog Ureda, a na temelju uočenih postupanja u radu pojedinih odgojno obrazovnih ustanova, mišljenja smo da bi se također trebala obratiti veća pažnja pravilnoj primjeni Zakona o osnovnom školstvu, Pravilnika o upisu djece u osnovnu školu i Pravilnika o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju te obvezi škola da pravovremeno pokreću postupke utvrđivanja primjerenog oblika školovanja učenika kod kojih su u tijeku školovanja nastupile poteškoće u ponašanju. Također smatramo potrebnim upozoriti na potrebu suradnje stručnog tima škole s roditeljima i kliničkim psiholozima. Držimo da postupak utvrđivanja primjerenog oblika školovanja, a radi sprječavanja nedoumica zbog različitih mišljenja, unutar iste struke, treba jasno usuglasiti i propisati te o tome upoznati sve zainteresirane strane u postupku, uključivo i klinike koje se bave dijagnostikom i pružanjem psihološke i druge pomoći djeci i mladima.

2.2.2. NASILJE U DOMOVIMA

Kao što je već spomenuto, Konvencija o pravima djeteta propisuje da djeca između ostalog imaju pravo na zaštitu od svih oblika zlostrovanja, zanemarivanja, zlostavljanja ili izrabljivanja, te da imaju pravo na posebnu zaštitu i pomoć države smještajem kod udomitelja, usvojenjem ili boravkom u ustanovi za skrb o djeci koja su privremeno ili trajno bez obitelji. Djeca koja ostvaruju ta prava čine jednu od najranjivijih skupina djece. Dječji domovi sve se češće susreću i nose s djecom i mladima koji imaju različite složene socijalne, emocionalne, obrazovne teškoće, kao i poremećaje u ponašanju, uslijed čega su njihove potrebe za dodatnim edukacijskim, psihijatrijskim i socijalnim uslugama unutar dječjih domova sve izraženije.

U 2004. godini Ured je zaprimio 10 prijava koje su se odnosile na nasilje u domovima. Od ukupnog broja slučaja, 60% se odnosilo na fizičko nasilje, 30% na psihičko nasilje i 10% na seksualno zlostavljanje. U najvećem broju slučaja bilo je zastupljeno vršnjačko nasilje i iznosi 70% od ukupno zaprimljenih prijava. U dva slučaja prijava se odnosila na ugroženost svih korisnika smještenih u domu, te je na taj način nasiljem bila ugrožena veća skupina djece u dobi do 18 godina. S obzirom na spol djece, 70% prijava odnosilo se na dječake, a 30% prijava na djevojčice. Podnositelji prijava o nasilju u domovima bili su u 40% slučajeva roditelji, anonimnih prijava je bilo 10%, dok je Ured na vlastitu inicijativu postupao u 40% slučajeva.

Analizirajući slučajeve prijave nasilja odraslih nad djecom i mladima u institucijama (odgojno-obrazovnim ustanovama i domovima) uočili smo činjenicu da se u većini slučajeva radilo o višekratnom ponavljanju nasilnog ponašanja učitelja, nastavnika i ostalih zaposlenika prema djeci i mladima. Pojava problematizira preispitivanje etičke i radno pravne odgovornosti učitelja, nastavnika i ostalih zaposlenika što bi doprinijelo prevenciji nasilnih ponašanja. S tim u vezi, mišljenja smo da bi u etičkoj sferi bilo korisno razmotriti donošenje Kodeksa časti učitelja i nastavnika i ostalih zaposlenika koji su u neposrednom kontaktu s učenicima, kako bi se definirala ponašanja suprotna kodeksu. Isto tako, držimo korisnim uvođenje kontinuiranog praćenja i vrednovanja rada učitelja, nastavnika i ostalih zaposlenika te s tim u vezi provedbu redovnih sistematskih pregleda zaposlenika škole. Mišljenja smo da se pažnja naročito treba obratiti utvrđivanju psihofizičkih sposobnosti kao i razradi zaštite radnika u slučaju nalaza koji zabranjuje neposredni rad s učenicima. Budući da posebnim zakonima iz područja odgoja i obrazovanja nije reguliran institut udaljenja s posla zaposlenih u sustavu osnovnog i srednjeg školstva, i to u slučaju pokretanja kaznenog postupka ili teške povrede radne dužnosti radnika i kada je povreda takve prirode da bi ostanak na poslu dok traje taj postupak mogao štetiti interesima službe, u ovom slučaju interesima djece i mladih, mišljenja smo da je potrebno potaknuti izmjene i dopune zakona iz područja školstva. Istina, posebnim zakonima, odnosno Zakonom o stručno pedagoškom nadzoru i Zakonom o prosvjetnoj inspekciji propisan je postupak izricanja mjere zabrane obavljanja poslova, međutim ta mjera zahtijeva poseban prethodni postupak stručno pedagoškog nadzornika i prosvjetnog inspektora u sferi inspekcijskog odnosno upravnog postupka te ne regulira položaj zaposlenika za vrijeme zabrane obavljanja poslova. U praksi se zabrana obavljanja poslova na taj način, s jedne strane, pokazala nedostatnom i nedovoljnom, a s druge strane sam položaj radnika nije definiran za vrijeme trajanja postupka prema Zakonu o prosvjetnoj inspekciji, kao što je pravo na naknadu plaće za vrijeme zabrane obavljanja poslova i mogućnost škole da za vrijeme trajanja navedene mjere zaposli drugu osobu na određeno vrijeme. S tim u vezi, smatramo da bi uvođenjem zakonom propisanog instituta udaljenja s posla u

slučaju pokretanja kaznenog postupka ili teške povrede radne dužnosti unutar radno-pravnog postupka, a ne samo inspeksijskog postupka, u praksi bio olakšan rad ustanova odgoja i obrazovanja a djeca i mladi bili bi bolje zaštićeni, dok postupak traje od neposrednog kontakta s osobama čiji postupci su povod za eventualno donošenje odluke o udaljenju s posla. Problematika etičke i radno pravne odgovornosti, kontinuiranog vrednovanja i praćenja rada, utvrđivanja psihofizičke sposobnosti i zakonskog reguliranja instituta udaljenja s posla, zajednička je i sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja i socijalne skrbi.

Naročitu pažnju u zaštiti djece i mladih od nasilja odraslih također treba obratiti u domovima u kojima su djeca dugotrajno smještena, izdvojena od obitelji, odvojena od poznate okoline i osoba, u pravilu stigmatizirana u školi i nepovjerljiva. Sukladno preporukama Odbora za dječja prava UN-a o implementaciji članka 3. Konvencije o pravima djeteta koji govori o stručnom nadzoru nad radom navedenih ustanova i skrbi za dobrobit djeteta, mišljenja smo da bi djeci trebalo omogućiti zaštitu prava, izvan domova u kojima su smješteni. To znači da bi trebalo ustrojiti posebno stručno i nadzorno tijelo unutar mjerodavnog ministarstva kojem bi se djeca s povjerenjem mogla obratiti, zatražiti savjet, izraziti svoje mišljenje i prijaviti okolnosti o svom tretmanu i mogućoj povredi prava. Navedeno tijelo imalo bi ovlast provjeriti i istražiti dječje navode te poduzeti mjere za otklanjanje mogućih povreda. Isto tako o postupku zaštite prava djeca bi trebala biti podrobno obaviještena, kao i o osobi koja bi u slučaju potrebe zastupala njihove interese.

3. OBRAZOVNA PRAVA

Člankom 28. Konvencije o pravima djeteta propisano je pravo svakog djeteta na obrazovanje i obveza države da osigura obvezno i besplatno osnovno školovanje, razvija različite forme daljnjeg obrazovanja te djeci sukladno njihovim sklonostima omogući pristup visokoškolskim ustanovama. Školska disciplina koja je pri svemu tome neophodna ne smije kršiti prava niti dostojanstvo djeteta.

Člankom 29. Konvencije o pravima djeteta određuje se svrha djetetovog odgoja i obrazovanja, a to je razvoj osobnosti, talenata, kao i najviših potencijala duševnih i tjelesnih sposobnosti. Obrazovanje priprema dijete na život u kojem ono treba biti svjesno odgovornosti kao građanin slobodnog društva; ono unapređuje poštivanje djetetovih roditelja, njegova kulturnog identiteta, nacionalnih vrednota zemlje u kojoj živi i zemlje iz koje potječe i civilizacija drugačijih od njegove, ali i toleranciju i razumijevanje za vrijednosti koje imaju drugi ljudi.

Tijekom izvještajnog razdoblja Ured pravobranitelja za djecu razmatrao je niz prijava pojedinačnih povreda obrazovnih prava djece i mladih, koje su se odnosile na rad ustanova predškolskog odgoja i naobrazbe te osnovnih i srednjih škola.

Tijekom 2004. godine bila su ukupno 104 slučaja povreda prava na obrazovanje. Od navedenih 104 slučaja, 41% slučajeva se odnosilo na općenitu povredu obrazovnih prava, a 59% na slučajeve nasilja u odgojno-obrazovnim ustanovama.

Slučajevi povrede prava unutar skupine opće povrede prava dijele se na povrede prava u odnosu na osiguranje zadovoljavajućih uvjeta odgoja i obrazovanja, povrede prava na primjerenost postupanja odraslih i povrede prava djece s teškoćama u razvoju. Slučajevi nasilja u odgojno obrazovnim ustanovama dijele se na nasilje među djecom (vršnjačko nasilje) i nasilje nad djecom. U odnosu na ukupan broj predmetnih slučajeva, 36% slučajeva se odnosilo na vršnjačko nasilje, 23% slučajeva na nasilje odraslih nad djecom, 19% slučajeva na osiguranje zadovoljavajućih uvjeta odgoja i obrazovanja, 13% slučajeva na povrede prava djece teškoćama u razvoju i 9% slučajeva na primjerenost postupanja odraslih. Od ukupnog broja djece 60% su bili dječaci, a 40% djevojčice. Značajno je napomenuti da su se u 25% slučajeva prijave odnosile ne samo na pojedinačnu povredu prava, već da se radilo o povredi prava skupine djece, u pravilu cijelog razreda ili čak pojedine generacije.

Ugroženost obrazovnih prava se odnosila u većini na: uvjete u kojima se djeca i mladi odgajaju i obrazuju u vrtićima i školama (loše prostorne uvjete, sigurnosne uvjete, rad u smjenama zbog malog broja škola na pojedinim područjima, kadrovske uvjete koji se odnose na adekvatnu stručnu zastupljenost učitelja i nastavnika, zdravstvenu sposobnost za obavljanje neposrednog rada s djecom), neprimjerenost postupanje odraslih te neprimjerenost školovanje djece s teškoćama u razvoju i to posebno vezano uz rano prepoznavanje tih teškoća.

Pravo na obrazovanje u primjerenim prostornim uvjetima je jedan od temeljnih problema na koji treba upozoriti. Ocjenjujemo da je nužno daljnje senzibiliziranje javnosti, naročito lokalne zajednice u donošenju proračuna za gradnju novih te dogradnju i preuređenje postojećih vrtića i škola. Zabrinjavajući su podaci kako je zbog nedostatka kapaciteta tek 35% djece u dobi do sedam godina uključeno u predškolski odgoj i naobrazbu, dok 80% osnovnih škola još uvijek nastavu organizira u dvije ili čak tri smjene, a male otočne i područne škole zbog loših uvjeta su pred zatvaranjem. Isto tako ono što je nesporno jest činjenica arhitektonske nepristupačnosti mnogih ustanova i institucija, pa tako na žalost i onih u kojima su smještena djeca s teškoćama u razvoju. Obveza je svih nadležnih tijela i institucija poboljšati dostupnost tj. osigurati sredstva kojima bi to bilo moguće učiniti, ali se to na žalost odvijala izrazito sporo.

U području predškolskog odgoja i naobrazbe ocjenjujemo nužnim donijeti novi, suvremeni i stručni standard predškolskog odgoja i obrazovanja u čiju izradu bi trebali biti uključeni znanstvenici i stručnjaci iz prakse. Dakako ove promjene trebaju biti praćene suštinskim promjenama sustava ranog razvoja i predškolskog odgoja i obrazovanja koje uključuju izradu novog zakona, kao i evaluacijskih strategija u području ranog razvoja.

Nužnim također smatramo novim zakonom i standardom riješiti probleme koji se tiču integracije djece s posebnim potrebama u sustav predškolskog odgoja i obrazovanja, stručne ekipiranosti, specifičnosti ranog razvoja djece s posebnim potrebama, pristupačnosti vrtića djetetu i materijalnog statusa djelatnika vrtića koji u svojoj odgojnoj skupini ima dijete s teškoćama u razvoju.

Predmet rada ovog Ureda također su bili prigovori roditelja na svojevrijedno mijenjanje učitelja njihovoj djeci početkom školske godine, koji su kod djece dodatno stvorili nesigurnost u tako ranoj dobi kada su još uvijek vezana za prvog učitelja. Preporučamo Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa davanje preporuke školama da kod planiranja rada, uvažavaju kontinuitet rada učitelja i nastavnika s djecom tijekom školskih godina, odnosno da promjena učitelja i nastavnika bude uvjetovana opravdanim objektivnim razlozima uz prethodnu pravovremenu informiranost roditelja i djece.

Poseban interes ovog Ureda u sklopu zaprimljene prijave povrede prava i interesa učenika bilo je i ustavno pravo na besplatno i obvezno osnovno školovanje djece te s tim u vezi i ostvarivanje pitanja do koje mjere društvo smije tolerirati nemoć/nesposobnost osnivača osnovnoškolske ustanove da provodi djelatnost za koju je osnovan. Nesporno je da su pozitivni propisi, u skladu s potrebom poticanja razvoja pluralizma u obrazovanju, omogućili da osnivač osnovne škole može biti, osim države, i fizička ili pravna osoba ustrojena sukladno Zakonu o ustanovama i Zakonu o osnovnom školstvu, no, potrebno je imati u vidu da država svakom subjektu koji osniva odgojno obrazovnu instituciju postavlja zahtjev za poštivanje i ostvarivanje temeljnih obrazovnih načela. Svaki osnivač osnovnoškolske ustanove mora se uvijek rukovoditi tim načelima, a odgoj i obrazovanje u privatnim ustanovama mora zadovoljavati minimalne standarde koje propisuje država. Pri tome, nije upitna sloboda pojedinca na izbor obrazovanja izvan državnog sustava kao što ne smije biti upitna niti obveza države da osigura da takve slobode ne dovedu do ekstremne nejednačenosti između očekivane i postignute svrhe odgoja i obrazovanja u takvim ustanovama, te da se učenicima osigura mogućnost horizontalne i vertikalne prohodnosti i integriranosti u školski sustav Republike Hrvatske.

Pravo na besplatno obvezno osnovno školovanje prema jednakim uvjetima te s tim u vezi osiguravanje besplatnih udžbenika svim osnovnoškolcima bez obzira na proračunske mogućnosti lokalne sredine, također su bili predmet interesa ovog Ureda. S tim u vezi, koristimo također priliku skrenuti pozornost na probleme koji su se javili i u primjeni članka 40. Zakona o socijalnoj skrbi, kojim je propisana mogućnost odobravanja jednokratne pomoći za nabavku obveznih školskih udžbenika za učenike osnovne i srednjih škola, korisnicima pomoći za uzdržavanje i korisnicima skrbi izvan obitelji koji su smješteni u udomiteljsku obitelj te koji žive u socijalno ugroženim obiteljima. Mišljenje ovog Ureda je da pravo nabavke udžbenika, ako je moguće, treba propisati na način da se to pravo ostvaruje u punom iznosu cijene obveznih udžbenika, za sve učenike osnovnih škola te učenike srednjih škola prema Zakonu o socijalnoj skrbi (kako cijena udžbenika ne bi bila ograničavajući faktor pri odabiru škole).

U odnosu na pitanje štrajka u školama, budući da je isti tema o kojoj će se svakako raspravljati i u sferi zaštite prava i interesa djece, želimo iznijeti stajalište Ureda. Naime, iako zakonodavac nije iskoristio pravo na ograničavanje štrajka u školama, za pretpostaviti je da njegovo provođenje ne stvara veće posljedice za treće osobe. Međutim, u praksi, štrajk, naročito višednevni, stvara velike

probleme učenicima i roditeljima koji se nalaze između dviju sukobljenih strana. Preporučamo Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa, uvažavajući prethodna iskustva, izradu plana postupanja u vrijeme i poslije štrajka. Naime, dužnost ravnatelja škola kao pedagoških i poslovnih voditelja škola je organizacija rada škole u vrijeme štrajka te pravovremeno obavještanje roditelja o načinu rada škole. To se naročito odnosi na prihvata učenika nižih razreda te odrađivanje izgubljenih sati na što primjereniji i prihvatljiviji način, kako za učenike, tako i roditelje vodeći računa da štrajk kao Ustavom zagaranirano pravo, nije u školama posebnim zakonom ograničen.

U dijelu ostvarivanja prava na primjereno školovanje djece s teškoćama u razvoju, sa žaljenjem moramo zaključiti da pravovremeno uočavanje poteškoća u ponašanju i psihofizičkom razvoju djece, unatoč postojanju propisa kojim je postupak propisan, predstavlja problem koji je višestruko povezan s povredom prava i interesa kako djece i mladih kod kojih te teškoće postoje, tako i drugih, bilo druge djece ili odraslih. S tim u vezi, iako se o ovoj problematici na isti način govori i u zaključcima o nasilju, ponovno upućujemo na potrebu informiranja škola o obvezi kontinuiranog praćenja psihofizičkog razvoja učenika. Iako je propisima utvrđena obveza škola da pokreću postupke utvrđivanja primjerenog oblika školovanja učenika kod kojih su u tijeku školovanja nastupile poteškoće u ponašanju, odnosno u psihofizičkom razvoju, u nekim slučajevima škole ne reagiraju pravovremeno. U većini slučajeva se radi o djeci koja imaju specifične teškoće u učenju u području čitanja, pisanja i računanja ili poremećaje u pažnji (ADHD) i hiperaktivnost. Upućujemo ponovo i na potrebu suradnje razvojnog tima škole s roditeljima, kliničkim psiholozima i drugim stručnjacima pri donošenju odluka o primjerenosti oblika školovanja. Naime, svjedoci smo u više slučajeva situacije u kojoj su mišljenja medicinskih stručnjaka bila odlučujuća za formiranje stava roditelja u odnosu na primjereni oblik školovanja njihove djece, i to suprotnog od mišljenja stručno razvojnog tima škola. U takvim situacijama u pravilu su djeca ta čiji su interesi ugroženi jer je naravno između dva stručna mišljenja, roditeljima teško razlučiti što je u interesu djeteta i u tim slučajevima nerado pristaju na utvrđeni način oblika školovanja. Držimo da postupak utvrđivanja primjerenog oblika školovanja, a radi sprječavanja nedoumica u različitim mišljenjima, unutar iste struke, treba jasno usuglasiti i propisati te o tome upoznati sve zainteresirane strane u postupku uključivo i klinike koje se bave dijagnostikom i pružanjem psihološke i druge pomoći djeci i mladima.

4. ZDRAVSTVENA PRAVA

Zdravstvena prava djece su u Konvenciji o pravima djeteta najuže određena člankom 24. koji propisuje pravo djeteta na najvišu moguću razinu zdravlja i zdravstvene zaštite kroz olakšice glede ozdravljenja i oporavka i kroz osiguranje uvjeta za pravo pristupa zdravstvenim službama. Konvencija obvezuje države potpisnice na zalaganje za puno ostvarenje zdravstvenih prava kroz poduzimanje odgovarajućih mjera za smanjenje smrtnosti novorođenčadi i djece, za pružanje potrebne zdravstvene pomoći i zdravstvene njege svakom djetetu. Obveza države je da jača primarnu zdravstvenu zaštitu, da suzbija bolesti i neishranjenost u okvirima primarne zdravstvene zaštite, da osigurava prenatalnu i postnatalnu zdravstvenu zaštitu majki. Također je obveza države da poduzima mjere za pružanje obavijesti, obrazovanja i potpore u korištenju temeljnih spoznaja o dječjem zdravlju i prehrani, prednostima dojenja, osobnoj higijeni i čistoći okoliša te sprječavanju nezgoda. Konvencija uz to obvezuje državu i na razvoj preventivne zdravstvene zaštite kao i da poduzima djelotvorne i odgovarajuće mjere za suzbijanje tradicionalnih postupaka koji štete zdravlju djece, te se obvezuje da će promicati i podržavati međunarodnu suradnju u cilju postizanja punog ostvarenja prava priznatih u ovom članku Konvencije.

Tijekom 2004. godine Ured pravobranitelja za djecu zaprimio je ukupno 10 prijava o povredama zdravstvenih prava djece. Od ukupno 12-ero djece obuhvaćene predmetnim slučajevima 33% ih je u dobi od 7 do 10 godina, 17% djece je u dobi od 1 do 3 godine, a isto toliko ih je u dobi od 15 do 16 godina. 8% slučajeva odnosilo se na djecu od 4 do 6 godina, a isti postotak se odnosio na djecu od 11 do 14 godina.

Pojedinačni poticaji, prijave institucija i udruga te medijski napisi ukazali su na nekoliko grupa problema vezanih uz zdravstvena prava djece. Tako je kroz pojedinačne poticaje uočeno da roditeljima djeteta ponekad nije omogućen uvid u liječničku dokumentaciju i pravodobna informiranost o promjenama liječničkog mišljenja i terapije, te da medicinski djelatnici ne uvažavaju roditeljske informacije o promjeni djetetovog zdravstvenog stanja. S obzirom da je zajednički cilj

roditelja i liječnika zaštita zdravlja djeteta, mišljenje Ureda je da je svaki doprinos u tom pravcu značajan te da roditelji trebaju imati mogućnost uvida u mišljenje liječnika o djetetovom zdravstvenom stanju i o promjenama liječenja kao i da je potrebno uvažavanje činjenica koje zapažaju roditelji dnevno živeći s djetetom. Uočeno je također da dostupnost skupog i rijetkog lijeka za liječenje djeteta često nije vezana za aktualno djetetovo zdravstveno stanje već za organizacijske i administrativne poteškoće unutar zdravstvenih ustanova kao što je, primjerice, rad Povjerenstva za lijekove pri zdravstvenoj ustanovi (ostavka članova, nanovo osnivanje povjerenstva, odgađanje sastanaka). Stoga, zbog sporosti i neorganiziranosti rada Povjerenstva za lijekove, dijete može biti ugroženo u svojim pravima na adekvatnu zdravstvenu zaštitu procijenjenu od strane nadležnog liječnika. Vezano uz problem naknade troškova za smještaj roditelja uz dijete koje se nalazi na bolničkom liječenju u zdravstvenoj ustanovi radi dojenja, stav Ureda pravobranitelja za djecu je da je važno omogućiti boravak roditelja uz bolesno dijete za vrijeme bolničkog liječenja, i to bez obzira na dob djeteta i udaljenost mjesta boravišta majke što odgovara i preporukama UN-ovog Odbora za prava djeteta. Nadalje, vezano uz roditeljsku odgovornost u odnosu na djetetovo pravo na život i zdravstvenu skrb posebno značajnim smatramo pitanje nepristanka roditelja na liječenje djeteta ili podvrgavanje određenom medicinskom postupku unatoč liječničkim savjetima i medicinskim indikacijama. Naime, smatramo da je pravo na adekvatnu zdravstvenu skrb djeteta iznad prava roditelja da isključivo odlučuje o podvrgavanju djeteta medicinskom tretmanu, pa u slučaju da roditelji ne poduzimaju sve mjere radi zaštite zdravlja djeteta, treba promptno uključivati nadležni centar za socijalnu skrb radi imenovanja kolizijskog skrbnika. Značajnim problemom smatramo problem adekvatnog smještaja djeteta adolescentske dobi koje je uključeno u oblik institucionalne skrbi koji ne odgovara njegovom zdravstvenom stanju, a koje zahtjeva posebni oblik zdravstvene zaštite (psihijatrijski nadzor i grupnu psihoterapiju zbog teškog poremećaja ponašanja i emocionalnih poteškoća). Stoga je nužno ustrojavanje posebnih kapaciteta pri psihijatrijskim bolnicama za djecu s udruženim smetnjama koje će osigurati bolničko liječenje i odgovarajući psihijatrijski tretman. Nadalje, držimo da svi sadržaji akcija i projekata kojima je cilj unapređivanje zdravlja djece kao što je primjerice paket «Sretna beba», trebaju biti usklađeni s međunarodnim aktima, a posebno s Konvencijom o pravima djeteta te s preporukama nadležnih povjerenstava.

5. SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA

U članku 26. Konvencije o pravima djeteta navodi se da će države potpisnice svakom djetetu priznati pravo na socijalnu sigurnost, uključujući socijalno osiguranje, te će poduzeti potrebne mjere za puno ostvarenje ovog prava u skladu s nacionalnim zakonodavstvom. To pravo se mora omogućiti uzimajući u obzir sredstva i okolnosti na strani djeteta i osoba koje su odgovorne za uzdržavanje djeteta, kao i svaku drugu okolnost značajnu za zahtjev za dobivanje povlastice, koji podnosi dijete ili netko u njegovo ime.

U članku 27. Konvencije navodi se da će države potpisnice priznati svakom djetetu pravo na životni standard primjeren njihovom tjelesnom, duševnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju. Nadalje se navodi da roditelj i/ili druge osobe, ovisno o njihovim sposobnostima i materijalnim mogućnostima, snose najveću odgovornost za osiguranje životnih uvjeta koji su prijeko potrebni za djetetov razvoj, te da će države ovisno o nacionalnim prilikama i svojim mogućnostima, poduzeti odgovarajuće mjere pomoći roditeljima i drugim osobama koje su odgovorne za dijete u ispunjavanju ovog prava i ako je potrebno osigurati materijalnu pomoć i programe podrške.

U Republici Hrvatskoj mnogi su društveni naponi usmjereni k osiguranju društveno prihvatljive minimalne razine prihoda za sve, a napose za obitelji sa djecom. Isti se očituju kroz razne mjere razvojne i gospodarske politike, porezne politike, reforme sustava socijalnog osiguranja i socijalne skrbi.

Tijekom 2004. godine ukupno je obrađeno 39 prijava iz područja socijalnih prava i prava na primjeren životni standard. Od ukupno 21 prijave koje su se odnosile na socijalna prava, 14 ih se odnosilo na prava iz sustava socijalne skrbi, kao što su: pomaganje u prevladavanju posebnih teškoća, pomoć za uzdržavanje, pomoć za podmirenje troškova stanovanja, jednokratna pomoć, doplatka za pomoć i njegu, osobna invalidnina, osposobljavanje za samostalan život, kao i druga prava predviđena Zakonom o socijalnoj skrbi («Narodne novine», br. 73/97,27/01,59/01,82/01 i 103/01.) i pravo na privremeno uzdržavanje predviđeno Obiteljskim zakonom. Vezano uz ostvarivanja prava na dječji

doplatak prema Zakonu o doplatku za djecu («Narodne novine», br. 94/01.) te obrađena su 4 slučaja. Jedan je slučaj iz područja prava na obiteljsku mirovinu, dok su preostala 2 iz drugih područja socijalnih prava.

Iz područja prava na primjeren životni standard obrađeno je 18 slučajeva. Građani nam se obraćaju zbog teških socijalnih prilika u kojima se nalaze, te su, nažalost, prateći sudbinu svojih roditelja, teškim socijalnim prilikama roditelja pogođena i djeca. Kako ostvarivanja prava iz ove domene većinom pripadaju u nadležnost centara za socijalnu skrb to su u većini obraćanja stranke upućene na nadležna tijela, a nadležna tijela zamoljena da u okviru svoje nadležnosti pruže pomoć strankama, te nas o učinjenom detaljno izvijeste.

Suradnja s centrima za socijalnu skrb na tom području bila je vrlo dobra, te se u znatnom broju slučajeva barem djelomično pomoglo razrješenju nastalog problema.

Praćenjem pojedinačnih poticaja uočeni su brojni slučajevi socijalno ugroženih obitelji koji osim ostalog uključuju i temeljni problem osiguranja adekvatnog smještaja obitelji. Zakonom o socijalnoj skrbi propisana je mogućnost smještaja djece izvan vlastite obitelji u slučajevima kada roditelji o djeci, između ostalih razloga, ne mogu skrbiti i zbog neriješenog stambenog pitanja ili drugih životnih nedaća. Na taj način osigurava se stambeno zbrinjavanje djeteta, no ne i njegovih roditelja, budući u našoj državi nema mogućnosti institucionalnog ili drugog oblika smještaja cijele obitelji. Tako dolazi do razdvajanja obitelji čime se krši temeljeno pravo djeteta da živi u svojoj obitelji i da se ne odvaja od svojih roditelja. Troškovi smještaja djeteta, bilo institucionalnog bilo putem udomljavanja, koje se u tom slučaju podmiruju sredstvima iz državnog proračuna, nerijetko prelaze iznose koji bi omogućili pokrivanje stambenog zbrinjavanja obitelji. Stoga predlažemo da se kroz zakonsku regulativu omogući, u specifičnim životnim situacijama, pružanje pomoći u vidu omogućavanja nužnog smještaja cijele obitelji. Također je uočeno da se djeca, zbog siromaštva obitelji, stavljaju u neravnopravan položaj budući su zbog neodgovarajućeg životnog standarda uskraćena za mnoga dobra nužna za normalno djetinjstvo, kao što su između ostalog i pristup informacijama i dostupnost obrazovanja. Stoga se ukazuje na potrebu ulaganja u smještajne kapacitete učeničkih domova, te programe njihove otvorenosti i dostupnosti budući je to nužan korak u olakšavanju srednjoškolskog obrazovanja izvan mjesta stanovanja. Osim pitanja vezanih za učenički standard i smještajne kapacitete učeničkih domova, ovdje treba istaknuti problem i učenika-putnika. Osim financijske nemogućnosti da snose troškove putovanja u nekim krajevima u manjim mjestima ukidaju se i autobusne linije koje učenicima omogućavaju dolazak u školu. Nedostupnost prijevoza ograničavajući je činitelj i kod uključivanja u neformalno obrazovanje, sportske, kulturne i druge aktivnosti. Stoga nedovoljan životni standard ima dalekosežne posljedice na budućnost djece a što smo uočili u svakodnevnom obraćanju roditelja ovom Uredu.

Područje u kojem smatramo da su nužno potrebne izmijene je svakako institut doplatka za djecu. Smatramo da bi trebalo što većem broju djece omogućiti priznavanje i uživanje toga prava. Stoga bi trebalo proširiti broj korisnika, odnosno djece koja ostvaruju doplatku za djecu, te povećati njegov iznos, kao i omogućiti ostvarenje navedenog prava na kategorije stanovništva koje ga dosada nisu mogle ostvarivati. Svjesni smo objektivnih poteškoća i nemogućnosti da se potrebna sredstva osiguraju u državnom proračunu, stoga smatramo nužnim promjenu postojećeg zakonodavstva bar u dijelu u kojem se pravo na doplatku za djecu priznaje za unučad i drugu djecu uzetu na uzdržavanje i kad ta djeca imaju roditelje pod uvjetom, između ostalog, da je njihovim roditeljima oduzeto roditeljsko pravo. Naime, s obzirom na pozitivnu praksu i dostupne podatke, stječe se dojam da se centri za socijalnu skrb u rijetkim slučajevima odlučuju na pokretanje postupaka za oduzimanje roditeljske skrbi, a u situacijama kada su i ti postupci pokrenuti, oni su dugotrajni te se prema sudskoj praksi uočava da su sudovi samo u rijetkim slučajevima skloni oduzeti roditeljima pravo na roditeljsku skrb. Na taj način nerijetko se događa da se roditeljima oduzima pravo da žive s vlastitom djecom, a djeca se, kako bi ostala u primarnoj obitelji, kao najpovoljnijem rješenju po njih, povjeravaju na odgoj i čuvanje baki ili djedu ili drugim bliskim srodnicima koji nemaju dovoljno vlastitih sredstava za uzdržavanje djeteta, a ne priznaje im se pravo na doplatku za djecu budući da roditeljima djeteta nije oduzeta roditeljska skrb. Iako Obiteljski zakon člankom 216. predviđa obvezu bake i djeda da sudjeluju u uzdržavanju djeteta kad to ne čini roditelj, svjesni smo da u većini slučajeva upravo oni preuzimajući skrb o djetetu dolaze do granice egzistencijalnog minimuma. Stoga predlažemo da se barem u tom dijelu izmijeni postojeći članak 8. Zakona o doplatku za djecu («Narodne novine», br.

94/01) na način da se u točki 4. umjesto oduzimanja roditeljskog prava to priznavanje prava veže uz oduzimanje prava roditeljima da žive s djetetom.

6. PRAVOSUDNO-ZAŠTITNA PRAVA

Postoje prava koja dijete ne može samostalno štiti odnosno ostvarivati ih bez utjecaja i pomoći odraslih. Zaštita prava podrazumijeva određene dužnosti odraslih u smislu poduzimanja svih potrebnih mjera da se djetetov život očuva u maksimalnoj kakvoći. Roditelji/skrbnici kao zakonski zastupnici djeteta svojim postupcima nadomještaju volju djeteta te moraju voditi računa o najvišem pravnom načelu u postupanju s djecom, a to je zaštita dobrobiti djeteta. Smisao odgovornosti odraslih kao osoba kojima je povjerena sveukupna skrb za razvoj i odrastanje djece podrazumijeva njihov aktivan odnos prema djetetu i njegovim pravima.

Bez obzira što smo u prethodnim poglavljima detaljno opisali i razradili dio dječjih prava koja bi trebala biti, sukladno domaćim i međunarodnim propisima, osigurana svoj djeci i mladima u dobi do 18 godina, smatramo da o pravosudno-zaštitnim pravima djece svakako, zbog njihove važnosti, treba naročito posvetiti pažnju. Naime, pravosudno-zaštitna prava djece predstavljaju ukupnost sadržajno različitih prava vezanih uz specifični pravni položaj djece kada su ona npr. žrtve kaznenog djela, počinitelji kaznenog djela, kada su žrtve rata ili kada im je potrebno osigurati neka prava iz područja obiteljskih odnosa. Prava djece propisana Konvencijom o pravima djeteta ravnopravna su i neisključiva.

Člankom 34. Konvencije propisano je da su države članice dužne zaštititi dijete od svakog oblika spolnog izrabljivanja i zlostavljanja te da su dužne poduzeti mjere kako bi se spriječilo navođenje ili prisiljavanje djeteta na bavljenje bilo kojom nezakonitom spolnom djelatnošću, izrabljivačku upotrebu djeteta u prostituciji ili kakvoj drugoj nezakonitoj spolnoj djelatnosti te izrabljivačku upotrebu djeteta u pornografskim predstavama i materijalima.

Člankom 35. propisano je da su države članice dužne poduzeti sve mjere kako bi spriječile otmicu, prodaju i trgovinu djecom u bilo koju svrhu i u bilo kojem obliku, dok je člankom 36. propisana obveza države da štiti dijete od svih drugih oblika izrabljivanja koji na bilo koji način štete dobrobiti djeteta.

Nadalje, člankom 37. Konvencije o pravima djeteta određeno je da je država dužna pobrinuti se da niti jedno dijete ne bude podvrgnuto mučenju ili drugom okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni; da se niti jednom djetetu neće nezakonito i proizvoljno oduzeti sloboda te da će se uhićenje, pritvaranje ili zatvaranje djeteta obavljati u skladu sa zakonom kao krajnja mjera i na najkraće moguće vrijeme; da će se sa svakim djetetom kojemu je oduzeta sloboda postupati ljudski i s poštovanjem prirodnog dostojanstva svakog ljudskog bića, uzimajući u obzir potrebe osoba te dobi (osobito da će se svako dijete kojemu je oduzeta sloboda držati odvojeno od odraslih te da će imati pravo održavati odnose sa svojom obitelji dopisivanjem i posjetima), te da će svako dijete kojemu je oduzeta sloboda imati pravo na neodgodivu pravnu i drugu odgovarajuću pomoć, kao i pravo na osporavanje zakonitosti oduzimanja slobode pred sudom ili kakvim drugim odgovarajućim neovisnim i nepristranim tijelima vlasti, te pravo na neodgodivo donošenje odluke o svakom takvom pitanju.

Člankom 40. Konvencije određeno je da svako dijete koje je osumnjičeno ili optuženo ili za koje je utvrđeno da je prekršilo kazneni zakon ima pravo da se s njime postupa na način koji je u skladu s promicanjem njegova osjećaja dostojanstva i vrijednosti, kojim se jača djetetovo poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda drugih i koji uzima u obzir djetetovu dob i poželjnost promicanja njegova povratka u zajednicu.

Prava i obveze utvrđene Konvencijom o pravima djeteta uključene su u domaću pozitivnu zakonsku regulativu te se tako između ostalog Zakonom o sudovima za mladež propisuje postupanje s maloljetnim osobama u kaznenom postupku te vrste sankcija koje im se mogu izreći; Zakonom o prekršajima posebnim odredbama određuje postupak prema maloljetnicima, a Zakonom o policiji postupanja policijskih djelatnika u odnosu na maloljetnike.

Ured pravobranitelja za djecu tijekom 2004. godine zaprimio je ukupno 25 pojedinačnih prijava povreda pravosudno-zaštitnih prava djece. Od ukupnog broja 48% odnosilo se na postupanje pravosudnih tijela, 16% na postupanje policije, 16% na postupanje upravnih tijela, dok su preostalih 20% prijave bile raznolike, u pravilu ukazujući na pravnu neukost podnositelja, bilo djece osobno, bilo njihovih roditelja

Prateći pojedinačna obraćanja Uredu pravobranitelja za djecu nameće se zaključak da su u nekim slučajevima učinjene povrede dječjih prava do kojih nikako ne bi smjelo dolaziti (upisivanje djece koja još nisu navršila 14 godina života u službene policijske evidencije te njihovo naknadno nebrisanje, neprimjereno ispitivanje djeteta svjedoka, otežano ostvarivanje prava djeteta na preuzimanje kaznenog progona osobe koja je prema djetetu počinila kazneno djelo, i sl.). Osobito smatramo važnim da se zaštiti prava i interesa djece u ulozi davatelja izjava i ulozi svjedoka u upravnom, parničnom, prekršajnom i kaznenom i drugim postupcima da primjerena pozornost. S tim u vezi, predlažemo propisati da se ispitivanje djece svjedoka smije vršiti samo uz pomoć psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe, bez obzira na činjenicu da li su oštećeni u tom postupku ili ne. U okviru praćenja primjene svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece, može se zaključiti da unatoč propisanim pravima maloljetnika oštećenika u kaznenom postupku, u nekim slučajevima maloljetni oštećenici zbog postupanja odraslih ta prava ne mogu koristiti. Držimo da o postupanju nadležnih tijela prema maloljetnim oštećenima, u ostvarivanju njihovih prava u postupku treba voditi računa te s tim u vezi smatramo potrebnim, kao što smo to već u nekoliko navrata prethodno istaknuli u izvješću, obvezno imenovati kolizijskog skrbnika u kaznenim postupcima u kojima je zakonski zastupnik djeteta okrivljen za kazneno djelo na štetu tog istog djeteta. Naime, Ured pravobranitelja za djecu je u svom postupanju tijekom 2004.g. došao do saznanja da sudovi ne traže od centara za socijalnu skrb da djeci oštećenoj kaznenim djelima imenuju kolizijskog skrbnika koji bi u kaznenim postupcima zastupao prava i interese one djece (oštećenika) čiji su zakonski zastupnici okrivljeni za kaznena djela na njihovu štetu. Članak 59. stavak 1. Zakona o kaznenom postupku propisuje da je, kada je oštećenik maloljetnik, njegov zakonski zastupnik ovlašten davati sve izjave i poduzimati sve radnje na koje je prema tom Zakonu ovlašten oštećenik. Jedna od tih radnji je i nastavljanje progona po odustajanju državnog odvjetnika od progona budući je sud dužan u roku od 8 dana dostaviti oštećeniku rješenje o obustavi postupka zbog odustanka državnog odvjetnika od progona i uputiti ga da sam može poduzeti progon. U kaznenom postupku u kojem je dijete oštećenik, a njegov roditelj i ujedno zakonski zastupnik okrivljenik jasno je da se radi o slučaju u kojem su interesi djeteta i roditelja u suprotnosti, te su time ispunjeni uvjeti za imenovanje posebnog skrbnika radi zaštite prava djeteta. Radi prirode stvari, smatramo da je potrebno da kolizijski skrbnik bude odvjetnik koji će u situacijama kada državno odvjetništvo odustaje od kaznenog progona, a okrivljenik ujedno zakonski zastupnik djeteta po prirodi stvari nema interesa niti može sam protiv sebe poduzeti progon, nastaviti progon. Dakle, smatramo i preporučamo da se u kaznenim postupcima u kojima je zakonski zastupnik djeteta okrivljen za kazneno djelo na štetu tog istog djeteta, regulira obveza suda kojim bi sud uvijek bio dužan obavijestiti centar za socijalnu skrb o postupku zatražiti, temeljem članka 167. točke 6. Obiteljskog zakona, imenovanje posebnog skrbnika djetetu, koji će tijekom cijelog postupka, od njegova samog početka pa do okončanja, poduzimati sve potrebne radnje i iscrpiti sva pravna sredstva predviđena zakonom radi zaštite oštećenika, a koje bi u normalnim okolnostima za dijete poduzimao njegov roditelj ili drugi zakonski zastupnik.

Koristimo priliku također upozoriti na nedovoljnu i nepravovremenu protočnost informacija između tijela sustava. Konkretno, centri za socijalnu skrb kao tijela koja su dužna štiti interese djeteta, ne dobivaju informacije o tijeku prekršajnog i kaznenog postupka i njihovim ishodima te tako ne mogu pravovremeno poduzimati eventualne mjere za zaštitu djece ukoliko roditelji i zakonski zastupnici iz određenih razloga iste ne poduzimaju. Stoga predlažemo u praksi inzistirati da tijela koje provode postupak u kojem su oštećenici djeca ispunjavaju obvezu pravovremenog obavješćavanja nadležnih centara za socijalnu skrb kako bi se isti mogli, po potrebi, pravovremeno uključiti i zaštititi interes i dobrobit djeteta ukoliko to roditelji ili zakonski zastupnici iz određenih razloga ne čine.

Nadalje uočili smo da trenutna normativna situacija ne osigurava odgovarajući pravni položaj i odgovarajuću zaštitu osobe maloljetnika, njegovih prava i interesa za vrijeme izdvajanja iz obitelji i društva u skladu sa Zakonom o sudovima za mladež i relevantnim međunarodnim standardima, kao i da je normiranje samog tijeka izvršavanja sankcija izrečenih maloljetnicima u nekim dijelovima netransparentno i svedeno na akte koji uređuju unutarnju organizaciju ustanove, od kojih neki čak niti ne podliježu obvezi javnog objavljivanja. Zakonom o sudovima za mladež utemeljeno je načelo individualizacije u postupku izvršavanja maloljetničkih sankcija sa ciljem i svrhom zbrinjavanja maloljetnikovih zdravstvenih, pedagoških, psiholoških i socijalnih potreba te razvitkom poželjnih socijalnih kompetencija i odgovornosti za vlastite postupke, uz poduzimanje potrebnih mjera nadzora, zaštite i skrbi. Nedostatak zakonskog propisa kojim se detaljno propisuje način izrade, sadržaj i

provedba pojedinačnih programa, ne osigurava poštivanje temeljnog prava maloljetnika da se izvršavanje sankcija prema njima temelji na pojedinačnom programu izvršavanja koji je prilagođen njihovoj ličnosti i usklađen sa suvremenim dostignućima znanosti i prakse. Držimo nužnim donošenje posebnog normativnog akta koji se treba suštinski razlikovati od propisa koji se primjenjuju tijekom izvršavanja sankcija prema punoljetnim osobama, a što je u skladu s općim načelom Standardnih minimalnih pravila UN-a za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima iz 1985. (The Beijing Rules). Izvršenje kaznenopravnih sankcija prisilnog karaktera prvenstveno mora biti strogo normirano u trajanju, sadržaju, načinu i jednako u izvršavanju pod istim uvjetima za sve maloljetne počinitelje kaznenih djela kojima je sankcija izrečena. U predmetni Zakon potrebno je ugraditi sve relevantne institute suvremenog tretmana maloljetnika rizičnog ponašanja, normirati standarde smještaja, tretmane maloljetnika, zaštitu osobnih i imovinskih prava i interesa maloljetnika tijekom izdržavanja sankcije, osiguranje prava na pravnu pomoć, obrazovanje, liječenje, vjeroispovijedanje, kontakte s vanjskim svijetom, osmišljeno korištenje slobodnog vremena, boravak maloljetnika izvan ustanove, pravodobnu pripremu maloljetnika za otpuštanje i pomoć poslije otpusta te stručno usavršavanje osoba koje rade na izvršavanju sankcija. Nadalje, potrebno je normirati svako ograničenje ili uskratu prava, propisati zaštitu maloljetnika od stigmatizacije tijekom izvršavanja odgojne mjere, poticajne mjere i uvjete za njihovo korištenje, postupak discipliniranja kao i propisati ovlasti zaposlenika ustanova i odgojnih zavoda u situacijama ugrožene sigurnosti maloljetnika i drugih osoba kao i prilikom obavljanja poslova nadzora nad rizičnim i nekontroliranim ponašanjem maloljetnika.

III. PRIJEDLOZI ZA PODUZIMANJE MJERA ZA IZGRADNJU CJELOVITOG SUSTAVA ZAŠTITE I PROMICANJA PRAVA I INTERESA DJECE I SUDJELOVANJE U JAVNIM AKTIVNOSTIMA USMJERENIM PREMA POBOLJŠANJU POLOŽAJA DJECE

Izgradnja cjelovitog sustava zaštite i promicanja prava i interesa djece u pojedinim područjima života djece i sustava u cjelini, najvažniji je zadatak svake države i društva koji se istinski brinu za dobrobit svojih najmlađih članova. Pravobranitelj za djecu u Republici Hrvatskoj ovlašten je predlagati poduzimanje mjera za izgradnju cjelovitog sustava zaštite i promicanja prava i interesa djece te sudjelovati u javnim aktivnostima usmjerenim na poboljšanje položaja djece. U ovom dijelu izvještavamo o aktivnostima vezanim uz spomenute ovlasti pravobranitelja za djecu i to onima koje predstavljaju samostalne poticaje i prijedloge pravobranitelja za djecu te o aktivnostima drugih subjekata u kojima je pravobranitelj za djecu sudjelovao.

1. PRIJEDLOZI PRAVOBRANITELJA ZA DJECU ZA PODUZIMANJE MJERA ZA IZGRADNJU CJELOVITOG SUSTAVA ZAŠTITE I PROMICANJA PRAVA DJECE

1.1. OBITELJSKI SUDOVI

Prema Obiteljskom zakonu krajem siječnja 2004. godine velik dio postupaka tzv. obiteljskopravne zaštite u kojima su do tada postupali centri za socijalnu skrb trebao je prijeći u nadležnost sudova i pravobranitelj za djecu je razmatrao mogući utjecaj tih promjena na kvalitetu zaštite prava i dobrobiti djece. U vezi s tim pravobraniteljica za djecu bila je mišljenja kako je potrebno razmotriti potrebu organizacije rada sudova u pravcu uspostavljanja odnosno osnivanja posebnih obiteljskih sudova ili obiteljskih odjela na sudovima koji će specijalizirano postupati u obiteljsko pravnim stvarima te na taj način promišljati i donositi najbolje odluke u okviru sudske zaštite djece te djetetovih prava i interesa u budućnosti. Pravobranitelj za djecu je 12. siječnja 2004. godine o svojem stajalištu i promišljanjima vezano uz istu problematiku obavijestio Ministarstvo pravosuđa i Vladu Republike Hrvatske, te radi toga uputio prijedlog za odgodu primjene spomenutog dijela Obiteljskog zakona. Primjena spomenutog dijela Obiteljskog zakona tijekom izvještajnog razdoblja odgođena je u dva navrata Zakonom o izmjenama i dopunama Obiteljskog zakona («Narodne novine», br. 17/04) do 30. rujna 2004. i Zakonom o izmjeni Obiteljskog zakona («Narodne novine», br. 136/04) do 31. prosinca 2005. godine, a u oba slučaja razlog je bio nepripremljenost sudova za preuzimanje ovih predmeta. Tijekom rujna 2004. godine pravobranitelj za djecu ponovno o svom stajalištu vezano uz potrebu osnivanja obiteljskih sudova odnosno obiteljskih odjela na sudovima obavijestio Ministarstvo pravosuđa kao i

Vladu Republike Hrvatske koja nam je odgovorila da podržava ovu inicijativu pravobranitelja za djecu. Ovaj prijedlog i preporuku ponovili smo ponovno tijekom sudjelovanja u izradi Nacionalnu strategije zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2005 do 2007. godine, a koji prijedlog je prihvaćen te je u dijelu «Kratkoročne mjere» pod točkom 16. određeno osnivanje obiteljskih sudova odnosno obiteljskih odjela pri redovnim sudovima s rokom provedbe prosinac 2005. a za nositelja provedbe te mjere određeno je Ministarstvo pravosuđa.

1.2. RJEŠAVANJE MEĐUSOBNIH PROBLEMA OKO PRIMJENE KONVENCIJE O GRAĐANSKOPRAVNIM ASPEKTIMA MEĐUNARODNE OTMICE DJECE

Slučaj petogodišnjeg dječaka otetog od majke od strane oca i odvedenog u Srbiju i Crnu Goru, a u kojem je postupao pravobranitelj za djecu, bio je poticaj našoj zamolbi Ministarstvu zdravstva i socijalne skrbi, kao hrvatskom središnjem izvršnom tijelu za primjenu Konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece, za traženje mišljenja i stava o našem prijedlogu da se osnuje radna skupina na razini dviju država radi razrješavanja međusobnih problema oko primjene spomenute Konvencije, a o tome smo izvijestili i Vladu Republike Hrvatske. *Početakom 2005.g. zaprimili smo dopis Vlade Republike Hrvatske kojim se požuruje očitovanje Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi o našem prijedlogu u kojem se navodi da je Vlada Republike Hrvatske zaprimila očitovanja Ministarstva pravosuđa, Ministarstva vanjskih poslova, Ministarstva europskih integracija i Ureda za ljudska prava koji su bili suglasni sa prijedlogom pravobranitelja za djecu, ali da se čeka samo mišljenje Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, središnjeg izvršnog tijela za primjenu spomenute Konvencije. Nakon toga, zaprimili smo obavijest Ministarstva zdravstva i socijalne kojom nas obavještavaju da su sporazumni s našim prijedlogom kao i da je Ministarstvo vanjskih poslova RH zamoljeno da u suradnji s Ministarstvom vanjskih poslova Srbije i Crne Gore organizira sastanak radne skupine koja bi raspravila sporna pitanja u pogledu primjene Konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece. Takav pristup smatramo nužnim i u slučaju eventualnih problema oko primjene Konvencije s drugim državama.*

1.3. PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Pravobranitelj za djecu upoznat je s postojanjem određenih problema i poteškoća vezanih uz zaštitu prava i interesa djece u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja, a na iste nam je ukazano od strane roditelja, stručnih djelatnika u predškolskim ustanovama, udruga («Roda», HSUTI – Hrvatski savez udruga tjelesnih invalida), županijskih vijeća odgajatelja, a za pojedine od njih doznali smo i iz medija. *S tim u vezi u području predškolskog odgoja i naobrazbe ukazujemo na sadašnju primjenu zastarjelih standarda iz 1983. godine te ocjenjujemo nužnim donijeti novi, suvremeni i stručni standard predškolskog odgoja i obrazovanja u čiju izradu bi trebali biti uključeni znanstvenici i stručnjaci iz prakse. Dakako, ove promjene trebaju biti praćene suštinskim promjenama sustava ranog razvoja i predškolskog odgoja i obrazovanja koje uključuju izradu novog zakona, kao i evaluacijskih strategija u području ranog razvoja. Nužnim također smatramo novim zakonom i standardom riješiti probleme koji se tiču integracije djece s posebnim potrebama u redoviti sustav predškolskog odgoja i obrazovanja, potrebu stručne ekipiranosti predškolskih ustanova uz uvažavanje specifičnosti ranog razvoja djece s posebnim potrebama, pristupačnosti vrtića djetetu i materijalnog statusa djelatnika vrtića koji u svojoj odgojnoj skupini ima dijete s teškoćama u razvoju.*

1.4. ŠTRAJK U ŠKOLAMA

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa zatražilo je mišljenje pravobranitelja za djecu u pogledu *Pisma roditeljima i Anketnog upitnika za roditelje* sastavljenih od strane Sindikata hrvatskih učitelja, Nezavisnog sindikata znanosti i visokog obrazovanja i Nezavisnog sindikata zaposlenih u srednjem školstvu Hrvatske, a koji sadržajno predstavljaju poziv roditeljima za iskazivanje njihovog stava u odnosu na najavljeni štrajk u prosvjeti. Navedeni je materijal prosljeđen roditeljima posredstvom djece koji su djeca dobila u školama, iz čega proizlazi da su djeca bila u ulozi svojevrsnog «dostavljača pismena».

Nakon izvršenog uvida u citirano *Pismo roditeljima* i *Anketni listić* ocijenili smo da su određene tvrdnje iznesene u spomenutom *Pismu roditeljima* veoma sporne te *znanstveno neutemeljene, te da mogu potencijalno izazvati tjeskobu roditelja, a poglavito djece u državnim školama koja su imala uvid u spomenuto Pismo. Istovremeno, iznijeli smo mišljenje da uopće ne sporimo postojanje*

problema u prosvjeti niti legitimnost sindikalnih aktivnosti. Međutim, potpuna je neistina da djeca koja idu u javne škole ne postižu izvanredno dobre, dapače, ponekad briljantne rezultate, kako tijekom školovanja tako i u daljnjem profesionalnom životu. Svako je dijete jedinstvena i neponovljiva osoba i ovakva općenita i gruba kvalifikacija u Pismu može djecu i uvrijediti i uznemiriti. Obzirom da roditelji nisu stranka u sindikalnom pregovaranju, ali su relevantne osobe čiji glas treba čuti, Ured je mišljenja da je u konkretnom slučaju bilo daleko primjerenijih načina za pribavljanje mišljenja roditelja, nego što je dostavljanje Pisma posredstvom djece. S mišljenjem pravobranitelja za djecu upoznata su sva tri sindikata, ponovno naglašavajući da se niti na jedan način ne ulazi, a još manje spori, legitimnost sindikalnih aktivnosti. Međutim, načelno držimo da su iste definitivno svijet odraslih u koji djecu ne treba uplitati, barem ne na opisani ili slične načine. Sindikati su putem medija, a i obraćanjem pravobranitelju za djecu s priličnom ljutnjom popratili izneseno stajalište pravobranitelja za djecu. Međutim, moramo napomenuti da smo izvršili uvid u tzv. «flyer» koji je kao Pismo građanima kratko vrijeme iza toga dostavljen u privitku dnevnih tiskovina, u kojem je sporni tekst prepravljen i «ublažen». Ujedno, budući štrajk u odgojno-obrazovnim ustanovama, poglavito onaj višednevni, može stvoriti određene poteškoće roditeljima i djeci oko prihvata učenika nižih razreda i u načinu odrađivanja izgubljenih nastavnih sati, preporučili smo Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa izradu načelnog plana postupanja u vrijeme i poslije štrajka kako bi se te poteškoće premostile na što primjereniji i prihvatljiviji način.

1.5. SPOLNI ODGOJ U ŠKOLAMA

Uredu pravobranitelja za djecu obratile su se dvije udruge građana s poticajem radi razmatranja usklađenosti s postojećim zakonskim okvirima programa spolnog odgoja «Teen STAR» koji se kao neobavezni program provodi u pojedinim školama. Razmatrajući sadržaj dostavljenog Programa, a koji smo prethodno zatražili od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, uočili smo neusklađenost njegovih pojedinih dijelova s nekim odredbama Konvencije o pravima djeteta i pojedinim odredbama drugih važećih propisa u Republici Hrvatskoj, o čemu smo izvijestili Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa i Zavod za školstvo. Ministarstvu smo preporučili da uvjetuje daljnje provođenje programa «Teen STAR» njegovim usklađivanjem s važećim propisima, a posebno s Konvencijom o pravima djeteta, kao i zadovoljavanjem pedagoških i uopće stručnih standarda koje smo problematizirali. *Svjesni smo postojanja različitih svjetonazora, kao i različitosti u načinu promišljanja, navikama, porukama koje djeca primaju u obitelji, društvu i od strane vršnjaka, medijskog utjecaja i sličnog, a što sve u svojoj ukupnosti može biti izuzetno zbunjujuće za djecu. Stoga, držimo da bi sa ciljem zaštite djece i njihovog zdravlja, pitanje seksualne edukacije trebalo sustavno riješiti na način da bi svu djecu u Republici Hrvatskoj putem obveznih programa edukacije trebalo podučiti o svim aspektima spolnosti, poglavito onima vezanim uz njihovo zdravlje. Pri tome smatramo da bi djeca trebala biti upoznata i podučena o tome kako unaprijediti svoje zdravlje i o ponašanjima koja štete njihovom zdravlju, kako mijenjati štetna ponašanja razvijanjem pozitivne slike o sebi i interakciji sa drugim ljudima, razvijanju samopoštovanja, ovladavanje komunikacijskim vještinama (kako reći «ne» ili se oduprijeti «pritisku vršnjaka»), promicanju razumijevanja i prihvaćanja različitosti, promicanju ravnopravnosti spolova, razvijanju odgovornog spolnog ponašanja, izbjegavanja preranog i neodgovornog stupanja u spolne odnose i slično. U tom promišljanju ti sadržaji mogli bi se eventualno proširiti i povezati i s drugim štetnim ponašanjima (pušenje, konzumiranje alkohola i opojnih droga) i upoznavanja s njihovim štetnim posljedicama, a što bi u svojoj ukupnosti bilo vrlo blisko pojmu zdravstvene edukacije u najširem smislu. U najvećoj mjeri uvažavajući različitost svjetonazora i različita uvjerenja, smatramo potrebnim od strane države odrediti onaj, barem minimalni, standard spoznaja, znanja i vještina, a koje bi svako dijete, prvenstveno sa ciljem zaštite zdravlja, trebalo naučiti i usvojiti u okviru obveznog programa u školama. Konkretni slučaj i aktivnosti pravobranitelja za djecu o tim pitanjima izazvali su znatnu pažnju i zanimanje javnosti, poglavito roditelja i djece, što je sve bilo poticaj nadležnom Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa da započne aktivnosti radi donošenja odluke o ovom važnom pitanju, a koje aktivnosti su uslijedile već od početka siječnja 2005. godine u okviru nadležnosti spomenutog Ministarstva i koje su u trenutku sačinjavanja ovog izvješća i dalje u tijeku.*

2. SU DJELOVANJE U JAVNIM AKTIVNOSTIMA USMJERENIM PREMA POBOLJŠANJU POLOŽAJA DJECE

2.1. PROGRAM AKTIVNOSTI ZA SPRJEČAVANJE NASILJA MEĐU DJECOM I MLADIMA

Temeljem prijedloga svih nadležnih tijela i pravobranitelja za djecu Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti izradilo je objedinjeni i usuglašeni prijedlog *Programa aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima* (u daljem tekstu: Programa aktivnosti) te *Protokola za postupanje u slučaju nasilja među djecom i mladima* (u daljnjem tekstu Protokola). Imajući u vidu obvezu sudjelovanja u međuresornim i multidisciplinarnim edukacijama stručnjaka koji rade sa djecom, pravobranitelj za djecu je u izvještajnom razdoblju koristio niz susreta sa stručnjacima, seminare, skupove, te poglavito susrete s djecom, za upoznavanje sa sadržajem Programa aktivnosti i Protokolom. U provođenju te mjere, kao osobito značajno, izdvajamo sudjelovanje tijekom travnja 2004. godine na *Skupu ravnatelja svih osnovnih škola Republike Hrvatske* kojom prilikom je Program aktivnosti detaljno predstavljen i kada smo posebno ukazali i upozorili na obveze odgojno-obrazovnih ustanova u sustavu zaštite od vršnjačkog nasilja te sudjelovanje na edukaciji u organizaciji Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa u suradnji s Poliklinikom za zaštitu djece Grada Zagreba na temu *Nasilje prema djeci i među djecom u školi i obitelji* u prosincu 2004. Upoznati smo da se u međuvremenu tijekom izvještajnog razdoblja započelo s ovom edukacijom stručnjaka na području cijele Republike Hrvatske. Ocjenjujemo da je Programom aktivnosti Republika Hrvatska na najvišoj razini pokazala ozbiljnu namjeru i volju suočavanja s problemom vršnjačkog nasilja i njegovog učinkovitog rješavanja, uz preporuku njegovog daljnjeg vrlo ozbiljnog provođenja, a sa ciljem da se svakome djetetu osigura pravo na zaštitu od bilo kojeg oblika zlostavljanja i nasilja u duhu Konvencije o pravima djeteta te hrvatskih nacionalnih propisa. Praćenje provođenja mjera iz Programa aktivnosti bit će predmet posebnog interesa pravobranitelja za djecu i tijekom slijedećeg izvještajnog razdoblja.

2.2. NACIONALNA STRATEGIJA ZAŠTITE OD NASILJA U OBITELJI ZA RAZDOBLJE 2005. – 2007. GODINE

Pravobranitelj za djecu je, nezadovoljan postojećim sustavom zaštite djece od nasilja u obitelji, tijekom izvještajnog razdoblja upoznao javnost i stručnjake o problemu nasilja u obitelji te ukazivao na potrebu daleko bolje i sveobuhvatnije zaštite djece od nasilja u obitelji, koristeći za to medijske aktivnosti te različite prilike i skupove. Vjerujemo da su višekratna ozbiljna upozorenja i preporuke pravobranitelja za djecu u znatnoj mjeri doprinijela daleko većoj senzibilizaciji javnosti prema problemu, kao i da su ta upozorenja bila ozbiljan poticaj nadležnim državnim tijelima za uspostavu daleko boljeg sustava zaštite od postojećeg. Kao članica Radne skupine za unaprjeđivanje zaštite od nasilja u obitelji pravobraniteljica za djecu je sudjelovala u njezinom radu u vremenskom razdoblju od lipnja do studenog 2004. godine, tijekom kojeg je izrađen prijedlog Strategije o zaštiti od nasilja u obitelji. *Zbog izrazitog angažmana u ovom području dječjih prava, sa žaljenjem smo uočili da nas često javnost i sama djeca sasvim pogrešno doživljavaju kao tijelo promicanja i zaštite prava «zlostavljane djece», a što je imajući u vidu ulogu, nadležnost i smisao dječjeg pravobraniteljstva, te ukupnost prava djece, doista samo jedno od područja djelovanja pravobranitelja za djecu. Stoga, smatramo našom posebnom obvezom Hrvatskom saboru ukazati na postojanje ovog vrlo ozbiljnog problema u Republici Hrvatskoj, a koji radi njegove širine te ozbiljnih i dugoročnih posljedica na psihofizičko zdravlje djece nalaže potrebu njegovog žurnog, istinskog i cjelovitog rješavanja na svim razinama.*

Smatramo našom posebnom obvezom prema Hrvatskom saboru ukazati na postojanje ovog vrlo ozbiljnog problema u Republici Hrvatskoj, a koji radi njegove širine te ozbiljnih i dugoročnih posljedica na psihofizičko zdravlje djece nalaže potrebu njegovog žurnog, istinskog i cjelovitog rješavanja na svim razinama.

2.3. KATALOZI ZNANJA, SPOSOBNOSTI I VJEŠTINA

Početkom 2004. godine Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa započelo je aktivnosti u svezi s izradom Kataloga znanja, sposobnosti i vještina, odnosno kataloških tema iz svih nastavnih predmeta, a koji će propisivati i koja znanja djeca moraju steći pri obradi svake nastavne teme, što treba dovesti i

do promjene sadržaja postojećih udžbenika. Imajući u vidu da je uloga dječjeg pravobraniteljstva, pored ostalog upoznavati i savjetovati djecu o načinu ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa kao i predlagati mjere za izgradnju cjelovitog sustava zaštite i promicanja prava i interesa djece, pravobraniteljica za djecu izvijestila je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa o svojem stajalištu vezano uz Kataloge znanja. Tijekom lipnja 2004. godine obaviješteni smo da su *prihvaćene preporuke pravobranitelja za djecu kao i da će se zatražiti od svih sudionika u izradi i odobravanju udžbenika, od autora do stručnih povjerenstava za ocjenu udžbenika, da u sadržajima obvezno budu ugrađena osnovna načela o pravima i zaštiti djece i instituciji dječjeg pravobranitelja, a posebno se to odnosi na ranije odobrene udžbenike koje nakladnici moraju podnijeti na ponovno odobrenje* Aktivno smo sudjelovali u radu pojedinih povjerenstava za izradu Kataloga, te smo tijekom rujna 2004. godine predložili dopune koje se odnose na dodatne sadržaje kataloških tema za predmet priroda i društvo.

2. 4. DESETLJEĆE UKLJUČIVANJA ROMA 2005. - 2015.

Desetljeće uključivanja Roma 2005.- 2015. (*Decade of Roma Inclusion*) je veliki projekt koji je potaknuo Institut Otvoreno društvo, a koji se uz podršku Svjetske banke realizira u osam europskih zemalja. U Republici Hrvatskoj započinje u ožujku, a predstavlja izuzetno važan program koji može doprinijeti stvarnim i važnim pomacima u poboljšanju života romske zajednice, boljem uključivanju Roma u zajednicu i unaprjeđenju njihove kvalitete života, poglavito kroz područja stanovanja, zdravlja, obrazovanja i zapošljavanja. U organizaciji Ureda za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske u rujnu 2004. godine je održana radionica radi izrade akcijskog plana u istom projektu. U radu su sudjelovali predstavnici nadležnih državnih tijela, Instituta Otvoreno društvo, predstavnicu Svjetske banke, predstavnici lokalnih vlasti, stručnjaci iz prakse, predstavnici romskih udruga te predstavnici Ureda pravobraniteljice za ravnopravnost spolova i Ureda pravobraniteljice za djecu, a pravobranitelj za djecu sudjelovao je u radnim skupinama vezanim uz obrazovanje djece. Početkom veljače 2005. godine najviši predstavnici vlada osam zemalja, među kojima i predstavnik Republike Hrvatske, potpisali su zajedničku Deklaraciju koja predstavlja širi međunarodni pokušaj stvarne promjene i poboljšanja kvalitete života Roma u Europi.

2. 5. TRGOVINA DJECOM I SUZBIJANJE TRGOVINE DJECOM

Trgovanje ljudima vrlo je aktualan i ozbiljan problem u suvremenom društvu iz razloga što se pretežito realizira u kontekstu organiziranog kriminaliteta te zbog ljudskih i društvenih rizika koje nosi sa sobom. Odlukom Vlade Republike Hrvatske pravobraniteljica za djecu je imenovana u Radnu skupinu za suzbijanje trgovanja djecom, čije članove čine predstavnici nadležnih ministarstava, Državnog odvjetništva Republike Hrvatske te organizacija civilnog društva. *Vezano uz zaštitu djece od trgovine, smatramo osobito značajnim donijeti plan i protokol djelovanja s jasno propisanim obvezama postupanja nadležnih državnih tijela. Kao naročito značajne smatramo i preporučamo provoditi preventivne aktivnosti među mladima sadržajno usmjerene prema upoznavanju djece sa problemom. Naime, prema našem iskustvu, djeca u većini o pojmu i problemu trgovanja ljudima nemaju niti osnovnih znanja. Smatramo potrebnim djecu upoznati sa problemom trgovine ljudima, poglavito podučiti djecu o načinima i obrascima koje trgovci ljudima uobičajeno primjenjuju koji katkada mogu biti izuzetno primamljivi za mlade kao primjerice različita lažna obećanja o estradnom, poslovnom ili financijskom uspjehu izvan zemlje, a sa ciljem prepoznavanja i izbjegavanja takvih, možebitno i po život, opasnih situacija.*

2. 6. PROGRAM UNICEF–A «ZA SIGURNO I POTICAJNO OKRUŽENJE U ŠKOLAMA»

U programu UNICEF–a «Za sigurno i poticajno okruženje u školama» pravobraniteljica za djecu je sudjelovala kao članica Stručnog savjeta pored predstavnika nadležnih ministarstava, nezavisnih stručnjaka, predstavnika udruga i roditelja na način da su definirani temeljni ciljevi, redosljed aktivnosti, a prihvaćen je model tzv. «Sedam koraka do sigurne i poticajne škole». Istovremeno, široka medijska kampanja rezultirala je velikim interesom i prepoznavanjem problema, odazivom škola, te prikupljenim sredstvima.

IV. PRIJEDLOZI ZA PODUZIMANJE MJERA ZA SPRJEČAVANJA ŠTETNIH DJELOVANJA KOJA UGROŽAVANJU PRAVA I INTERESE DJECE

Pravobranitelj za djecu proučava opće pojave i načine povreda prava i interesa djece te predlaže poduzimanje mjera za sprječavanje štetnih djelovanja koja ugrožavaju prava i interesa djece. Nastavno, u ovom sažetku se opisuju aktivnosti vezane uz spomenute ovlasti pravobranitelja za djecu koje predstavljaju zaključke o uočenim pojavama i načinima povreda tih prava i interesa te postupanje pravobranitelja za djecu vezano uz uočeno, s preporukama za poduzimanje mjera radi sprječavanja takvih štetnih djelovanja.

1. ZAŠTITA I PROMICANJE PRAVA DJECE I MEDIJI

Mediji su oduvijek bili od velike društvene važnosti, a snaga medija teško da je mjerljiva s bilo kojim utjecajem. U novije vrijeme, nagla komercijalizacija i globalizacija mijenja izgled i sadržaj mnogih medija, od njihove izvorne uloge izvora korisnih obavijesti, odgoja i obrazovanja te nositelja razvoja, oni u velikom dijelu preuzimaju ulogu koja ima za cilj prioritetno osiguravanje profita putem često vrlo dvojbene zabave, različitog nasilja, pornografije, senzacionalizma ili čak izmišljanja događaja.

Ono što smatramo važnim napomenuti u ovom dijelu *jest važnost medijske pismenosti i /ili medijskog odgoja, koja u obrazovnoj politici i hrvatskom obrazovnom sustavu do sada nije zastupljena na odgovarajući način, a koja se definira kao mogućnost pristupa, analize i ocjene novinarskih priloga u najrazličitijim oblicima.* Medijska pismenost izuzetno je važna jer bi djeci dala sposobnost istinskog poznavanja medija, prepoznavanja poruka iz medija i naučila bi ih vještinama kritične analize i kritičnog vrednovanja medijskih sadržaja.

Potaknuti sadržajem višemjesečnog RTL reality showa «Big Brother», poglavito vremenom njegovog prikazivanja u kojem je isti bio lako dostupan djeci te povodom obraćanja stranaka, uglavnom roditelja koji su dijelove istih sadržaja smatrali neprimjerenim za djecu, dostavili smo Vijeću za elektroničke medije prijedlog da provede postupak utvrđivanja kršenja odredbi Zakona o elektroničkim medijima. Naveli smo kako se radi o programskom sadržaju koji može štetiti psihičkom razvoju djece i mladeži. Vijeće za elektroničke medije je nakon provedenog postupka nakladniku RTL Hrvatska d.o.o. izreklo opomenu zbog objavljivanja dijelova programskog sadržaja pod nazivom «Big Brother» koji mogu štetiti fizičkom, psihičkom i moralnom razvoju djece i mladeži. Držimo, pored već istaknute potrebe za medijskim odgojem djece, nužnim obratiti daleko veću pozornost načinu na koji se pojedine teme prezentiraju djeci, koja su u odnosu na odrasle sugestibilnija i manje kritična, te samim time i više podložna štetnim utjecajima, koji su daleko štetniji kad ih zajednica, a poglavito njihovo neposredno okruženje, podržava.

Istovremeno, pored potrebe zaštite djece od negativnih medijskih sadržaja te nužnosti uspostavljanja i utvrđivanja mehanizama zaštite, kao posljedica istih trendova javlja se i pitanje odnosno problem zaštite djece vezano uz njihovo prikazivanje te poglavito prikazivanje pojedinih događaja iz njihovog života u medijima. Uočili smo slučajeve kada su mediji objavljivali fotografije i imena djece uz objavljivanje informacija kojima se narušava privatnost djeteta, ali i slučajeve kada to nisu činili, ali se objavljivanjem drugih podataka u sadržaju, primjerice objavljivanjem fotografije ili imena djetetovih roditelja ili podataka o sredini iz koje dijete dolazi moglo nedvojbeno zaključiti o njegovom identitetu. Pravobranitelj za djecu je svjedočio golemom doprinosu medija u tematiziranju pitanja vezanih uz djecu a time i potrebi zaštite njihovih prava, kako na problemskoj razini, tako i u pojedinim slučajevima povrede prava i interesa djece. Često su mediji bili ti koji prvi ukazali na određene probleme i tu im pripada velika zasluga. Međutim, radi spomenutih činjenica uočenih kršenja prava djece u medijima povredom prava na zaštitu njihove privatnosti, te imajući u vidu potrebu postupanja prema djeci prema načelu najboljeg interesa djeteta, *pravobranitelj za djecu je Hrvatskom novinarskom društvu tijekom ožujka 2004. godine uputio poticaj radi izmjene i dopune određenih odredbi Kodeksa časti hrvatskih novinara. Povodom spomenutog poticaja pravobranitelja za djecu, zaprimili smo tijekom travnja 2004. godine obavijest Hrvatskog novinarskog društva u kojoj se navodi da isti smatraju umjesnim i korisnim, kao i da će o sadržajima preporuka pravobranitelja za djecu voditi računa prilikom izmjene Kodeksa, a u međuvremenu da će se prilikom odlučivanja o konkretnim tekstovima kojima se vrijeđaju prava djece uvažiti stajališta sadržana u našem prijedlogu. Kao zaključak navodimo da smatramo da je razvoj demokracije u Hrvatskoj doveo do pomaka u poštivanju ljudskih prava, pa tako i prava djece, na temelju kojih se pitanje prava djece u medijski zasićenom*

svijetu postavlja kao jedno od temeljnih pitanja razvoja medijske i obrazovne politike. Usprkos niza dokumenata koji govore o potrebi ispravne i poželjne medijske politike prema djeci, možemo uočiti da se u Republici Hrvatskoj ne zamjećuje dovoljna skrb za djecu vezano uz zakonsku regulativu. U praksi se može uočiti veliki broj primjera lošeg postupanja. Unutar novinarske profesije učinjeni su napori i određena postignuća u rješavanju ovog pitanja kroz Kodeks novinara, međutim, ostaju mnoge dileme i mnoga otvorena pitanja vezana uz dijete kao objekt novinarskog interesa te nažalost ponekad, komercijaliziranog novinarskog interesa. Naime, načinom na koji predstavljaju, a ponekad ignoriraju, djecu i prava djece, mediji mogu bitno utjecati i na donošenje odluka koje bi bile u interesu djece i na način na koji će ostatak društva djecu doživljavati i na njih gledati. Mediji, naime, često prikazuju djecu slikama «nemoćnih i tihih žrtava» ili pak «slatkih stvorenja». Omogućavanjem i osiguravanjem djeci mogućnosti da se u medijima zalažu za sebe, da govore o svojim nadama, strahovima, postignućima i o ponašanju odraslih prema njima i učincima takvog ponašanja, profesionalci u medijima podsjećaju javnost da djeca zaslužuju ozbiljno uvažavanje i poštivanje kao jedinstvena ljudska bića.

2. DJECA KOJA PROSE

U praćenju povreda prava djece i primjene propisa vezanih uz zaštitu prava i interesa djece, uočili smo kao veliki problem djecu koja prose po ulicama. *Sredinom prosinca 2004. godine uputili smo Ministarstvu unutarnjih poslova i Ministarstvu zdravstva i socijalne skrbi preporuku za poduzimanjem žurnih i aktivnih napora prema detektiranju i procesuiranju počinitelja. Preporuka je bila posebno usmjerena prema potrebi trenutnog izdvajanja djeca zatečene u prošnji iz životno i zdravstveno ugrožavajućih uvjeta, pri tome uzimajući u obzir nužnost zaštite digniteta i dostojanstva u postupanju sa svakim djetetom koje je zatečeno u prošnji. Dio preporuke odnosio se na važnost i nužnost kvalitetne suradnje, poglavito između policije i tijela socijalne skrbi, radi osiguranja cjelovite zaštite prava i interesa svakog djeteta prisiljenog na prosjačenje, kao i poduzimanju protiv odraslih osoba koje na taj način najgrublje izrabljuju djecu svih zakonom predviđenih mjera sa ciljem trajnog onemogućavanja izlaganja djece takvoj vrsti zloraba, naglašavajući da sve izloženo predstavlja preporuku pravobranitelja za djecu trajne naravi.*

3. ZAŠTITA DJECE OD PIROTEHNIČKIH SREDSTAVA

Svake godine, već tijekom studenog, a posebno u prosincu približavanjem Božica i Nove Godine, potpuno u suprotnosti sa poželjnim i očekivanim sigurnim i mirnim predblagdanskim i blagdanskim ozračjem, ulice Hrvatske odzvanjaju pucnjavom i različitim eksplozijama nastalima uslijed uporabe različitih pirotehničkih sredstava, a tužne bilance takvih «rafalnih radosti» su ozlijeđivanja, samoozlijeđivanja i ranjavanja djece kojima su radi toga ugroženi životi i zdravlje. *Predložili smo Ministarstvu unutarnjih poslova održavanje zajedničke tiskovne konferencije kojoj bi bio cilj upozoravanje javnosti, prije svega roditelja i skrbnika djece o odgovornosti koju imaju u skrbi za djecu, poglavito o njihovoj odgovornosti za zdravlje i sigurnost djece te ih pozvali putem javnog obraćanja na posebnu pažnju i nadzor djece vezano uz uporabu pirotehničkih sredstava, koja inicijativa pravobranitelja za djecu je prihvaćena te je o tome dana 23. 12. 2004. godine održana zajednička tiskovna konferencija Ministarstva unutarnjih poslova i pravobranitelja za djecu, a na kojoj smo izložili naše mišljenje i preporuke vezano uz zdravlje i sigurnost djece, poglavito usmjerene prema roditeljima. Sredstva javnog priopćavanja su pokazala veliki interes, te je ovo događanje bilo tijekom cijelog dana predmetom opširnog medijskog izvještavanja. Istoj temi bila je u cjelini posvećena vrlo gledana večernja televizijska emisija u kojoj su predstavnici Ministarstva i pravobraniteljica širem krugu gledatelja ukazali na opasnosti od uporabe pirotehničkih sredstava od strane djece te zamolili i preporučili roditeljima i skrbnicima djece naročit oprez i nadzor vezano uz to pitanje. Na kraju blagdana objavljeni su podaci da su primjerice u razdoblju od 16. 12. 2004. do 2.1.2005. godine od uporabe ubojitih sredstava teške tjelesne ozljede zadobile 4 osobe, dok je u istom razdoblju protekle godine bilo 18 teže ozlijeđenih. Lakše ozljede je zadobilo 9 osoba, za razliku od istog razdoblja protekle godine kada je bilo 46 lakše ozlijeđenih ljudi. Osim toga zabilježeno je 12 propucavanja, za razliku od protekle godine kada ih je zabilježeno 59. Posebno ističemo da je među ozlijeđenima je bilo šestoro djece od kojih je jedno zadobilo tešku tjelesnu ozljedu, dok je godinu dana ranije ozlijeđeno dvadesettroje djece. Uočava se znatno manji broj povreda djece, te držimo i nadalje*

važnim među djecom promicati znanja i spoznaje o mogućim opasnostima uporabe pirotehničkih sredstava.

4. FILM «NIJEMI KRIK»

Pravobranitelj za djecu reagirao je na novinski članak «Učenike šokirale scene abortusa na satu vjeronauka» («Jutarnji list», veljača 2004.) o prikazivanju filma «Nijemi krik» učenicima trećeg razreda XI gimnazije u Zagrebu. U vezi navedenog, obratili smo se Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa kao i ravnatelju spomenute gimnazije upitom o sadržaju nastave vjeronaučnog programa u srednjim školama. Pravobranitelj za djecu bio je stajališta, i o tome uputio preporuku, da se film s tim sadržajima treba izuzeti od prikazivanja ako je dio verificiranog vjeronaučnog programa, ukoliko se pokaže da je štetan za duševni razvoj djece. Naravno da prilikom sačinjavanja iste preporuke niti na jedan način nismo ulazili, a niti inače ulazimo, u vrijednosne sudove programa vjeronauka u pogledu pitanje pobačaja. Jedno što je sporno u ovom slučaju, po ocjeni pravobranitelja za djecu je uznemirujući sadržaj i način njegovog predstavljanja, a koji bi mogao djelovati negativno i štetno na djecu, kojeg stava je konačno bilo i stručno povjerenstvo za prosudbu spomenutog filma imenovano od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

V. SUDJELOVANJA U POSTUPKU IZRADE NACRTA PRIJEDLOGA PROPISA KOJI SE ODOSE NA PRAVA DJECE ILI KOJIMA SE UREĐUJU PITANJA OD ZNAČAJA ZA DJECU

Pravobranitelj za djecu sudjelovao je u radu Koordinacijske grupe za azil, a tijekom rada se, među ostalim, razmatrao i Nacrt Pravilnika o smještaju tražitelja azila, azilanata i stranaca pod privremenom zaštitom. Ocjenjujemo pohvalnim napor što se u okviru Pravilnika posebna pažnja posvetila zaštiti prava i interesa djece, s time da je pravobranitelj za djecu potaknuo izmjenu i dopunu pojedinih odredbi spomenutog Pravilnika sa ciljem poboljšanja te zaštite.

Pravobranitelju za djecu također je dao mišljenje na Nacrt prijedloga Zakona o medicinski pomognutoj oplodnji smatrajući da bi radi bolje zaštite prava i dobrobiti djece trebalo izmijeniti članak 12. stavak 1. Nacrta prijedloga Zakona o medicinski pomognutoj oplodnji, koji je maloljetnoj djeci onemogućavao pravo uvida u Državni registar. U mišljenju smo naveli da smatramo da bi bilo dobro propisati da djeca nezavisno od svojih zakonskih zastupnika i liječnika mogu zatražiti, te uz ispunjavanje zakonskih uvjeta, dobiti uvid u spomenute podatke. Aktivnosti vezane uz pitanje medicinski pomognute oplodnje izazvale su u javnosti različita očitovanja i često vrlo suprotstavljena mišljenja, te otvorile mnoga pitanja. U svezi ovog pitanja zatraženo je stajalište pravobranitelja za djecu o brošuri «Dijete-stvar ili dar?» izdanoj od Ureda hrvatske biskupske konferencije za obitelj, a koja je izazvala prilično negodovanja u javnosti. Smatramo da se za eventualno senzibiliziranje ili pridobivanje javnosti za određeno stajalište mogu izabrati daleko primjereniji načini od povezivanja osobnosti djeteta s pojmom stvari u bilo kojem kontekstu. Da ne govorimo o osjećajima djece začete medicinski potpomognutom oplodnjom i njihovih roditelja, koji su se u ovom slučaju s velikim ogorčenjem oglasili u javnosti.

VI. POTICAJI ZA DONOŠENJE I IZMJENE ZAKONA I DRUGIH PROPISA KOJI SE ODOSE NA PRAVA I ZAŠTITU DJECE

Pravobranitelj za djecu može, kada u praćenju stanja u okviru svog djelokruga rada ocijeni potrebnim, potaknuti donošenje i izmjene zakona i drugih propisa koji se odnose na prava i zaštitu djece. U ovom dijelu sažetka opisuju se aktivnosti vezane uz spomenutu ovlast pravobranitelja za djecu, a koje se tiču poticaja radi izmjena i dopuna Obiteljskog zakona, poticaja za izmjenu članka 174. Sudskog poslovnika te poticaja za izmjene i dopune Napatka o državnim maticama i upisa posvojenja u maticu rođenih.

1. OBITELJSKI ZAKON

Pravobranitelj za djecu je razmatrao mogući utjecaj promjena u Obiteljskom zakonu na zaštitu prava i dobrobiti djece. Radi se o materiji za koju nije dobro da se često mijenja, jer se time dovodi u pitanje

pravna sigurnost i kontinuitet u jednom iznimno osjetljivom i važnom dijelu pravnog poretka. *Poticaj pravobranitelja za djecu za izmjene i dopune Obiteljskog zakona upućen je u siječnju 2004. godine Vladi Republike Hrvatske i Ministarstvu pravosuđa, a odnosi se na one odredbe Obiteljskog zakona koje će se početi primjenjivati od 1. siječnja 2006. godine.* Uočavamo veliki problem vezan uz buduću kvalitetnu zaštitu prava i dobrobiti djece temeljem odredbi Obiteljskog zakona, a koji *proizlazi iz nejasnoća u pogledu kriterija kojim je podijeljena materija u obiteljskim predmetima na onu koju će sudovi rješavati u parničnim te na onu koju će rješavati u izvanparničnim postupcima.* Povodom podnesenih poticaja vezanih uz potrebu izmjena i dopuna Obiteljskog zakona pravobranitelj za djecu nije zaprimio stajalište nadležnih tijela o ovim prijedlozima.

2. ČLANAK 174. SUDSKOG POSLOVNIKA

Pravobranitelj za djecu je od samog početka svog djelovanja svjedočio iznimno sporom postupanju sudova u postupcima kojima se štite prava i dobrobit djece, uključujući i postupke kaznenopravne i prekršajnopravne zaštite djece od nasilja u obitelji. U dijelu izvješća koji se odnosi na postupanje pravobranitelja za djecu u pojedinim slučajevima, isti su u manjem broju opisani, a jedan od njih koji se tiče osobito teškog i kontinuiranog obiteljskog nasilja prema djeci, bio je *neposredan povod za upućivanje Ministarstvu pravosuđa poticaja za izmjene i dopune članka 174. Sudskog poslovnika kojim se propisuje pitanje prvenstva u rješavanju sudskih predmeta. Poticaj pravobranitelja za djecu upućen Ministarstvu pravosuđa sadržavao je preporuku da se izmijeni članak 174. Sudskog poslovnika na način da se oznakom žurnosti označe svi predmeti koji se tiču nasilja u obitelji i u kojima su djeca žrtve obiteljskog nasilja, a poglavito u slučajevima u kojima postoji sumnja na ponovljeno ili višekratno ponovljeno nasilje, sa ciljem što žurnije zaštite djece i sprječavanja daljnje nenadoknadive štete glede njihovog psihofizičkog zdravlja. Ministarstvo pravosuđa je izvijestilo pravobranitelja za djecu da naš prijedlog smatra opravdanim i da će se tijekom 2005. godine pristupiti izmjenama Sudskog poslovnika uzimajući u obzir prijedlog pravobranitelja za djecu. U trenutku izrade ovog izvješća imamo obavijesti da sudovi označavaju oznakom «žurno» predmete vezane uz nasilje u obitelji.*

3. NAPUTAK ZA PROVEDBU ZAKONA O DRŽAVNIM MATICAMA I UPISA POSVOJENJA U MATICU ROĐENIH

Pravobraniteljju za djecu se pritužbom obratila stranka radi povrede tajnosti podataka o posvojenju djeteta kojoj je Matični ured izdao rodni list za njegovo posvojeno dijete, u kojem su se u rubrici imena i prezimena iskazali stari podaci, dakle ime i prezime koje je dijete dobilo nakon rođenja, a novo osobno ime koje je dijete dobilo temeljem posvojenja iskazano je u rubrici «naknadni upisi i bilješke». Na taj način u rodnom listu djeteta navode se različita imena kojima se dijete služilo tijekom života, što može izazvati neugodna pitanja i nepotrebnu radoznalost o djetetovom životu i obiteljskim prilikama. *Smatrajući da se na opisani način krši pravo djeteta na zaštitu privatnosti a prema odredbama Konvencije o pravima djeteta, obratili smo se Središnjem državnom uredu za upravu poticajem za izmjenu dijela citiranog Naputka. Smatramo da je izostavljanjem u važećem Naputku dijela odredbe koji govori o zabrani iskazivanja na izvatku iz matice rođenih prethodnog osobnog ime djeteta grubo povrijeđena tajnost podataka o posvojenju. Nije ni potrebno posebno naglašavati da se radi o ispravi koja često cirkulira u pravnom prometu, što štetu čini još većom.* U ovom predmetu pravobranitelj za djecu je početkom 2005. godine obaviješten o aktivnostima Vlade Republike Hrvatske povodom ovog poticaja pravobranitelja za djecu, te je u trenutku izrade ovog izvješća postupak odlučivanja o ovom pitanju u tijeku.

VII. OBILAZAK DJECE KOJA BORAVE ILI SU PRIVREMENO, ODNOSNO TRAJNO SMJEŠTENA KOD FIZIČKIH I PRAVNIH OSOBA I DRUGIH PRAVNIH SUBJEKATA NA TEMELJU POSEBNIH PROPISA

U izvršavanju svojeg zakonskog prava i obveze iz članka 13. Zakona o pravobraniteljju za djecu, pravobraniteljica je osobno ili sa svojim zamjenicima obišla znatan broj ustanova u kojima su smještena djeca i to u domovima socijalne skrbi (za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju, ustanove za rehabilitaciju u kojima su smještena ili se obrazuju djeca s posebnim potrebama) te kaznene ustanove u kojima se prema djeci izvršavaju odgojne mjere i

kazna maloljetničkog zatvora, a sa svrhom uvida u način ostvarivanja brige o djeci koja borave ili su privremeno, odnosno trajno smještena kod fizičkih i pravnih osoba i drugih pravnih subjekata na temelju posebnih propisa.

Obilaske i boravke u ustanovama, između ostalog, iskoristili smo za susrete sa djecom radi njihovog upoznavanja s pojmom i sadržajem prava djece, Konvencijom o pravima djeteta, ulogom pravobranitelja za djecu i mogućnim načinima obraćanja pravobranitelju za djecu. Radi još boljeg upoznavanja dijelili smo djeci našu brošuru «*Mi imamo prava*» u kojoj su na razumljiv i djeci prihvatljiv način objašnjeni sadržaj i pojam dječjih prava i podaci o dječjem pravobraniteljstvu. U nekim od domova održane su male «radionice» o pravima djece, provedene ankete, a djeca su uvijek pozivana da mogu i nasamo razgovarati s pravobraniteljicom ukoliko to žele, što su neka od djece i činila. U susretima s djecom vodili smo posebno računa da sadržaje prilagodimo njihovom uzrastu, da im materija bude zanimljiva i da sami sudjeluju u razgovoru svojim promišljanjima, prijedlozima ili pritužbama. Uočili smo da velika većina djece nije upoznata s pojmom prava djece kao i da većina njih, nažalost, nikada nije čula za Konvenciju o pravima djeteta, a iznesene sadržaje su slušali sa velikim interesom i rado sudjelovali u razradi tema.

U obilasku domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi uočili smo razlike koje se tiču opremljenosti i uređenosti domova. Dok su neki od njih veoma primjereno uređeni i opremljeni i imaju dobro uređene prostore za igranje djece, drugi su oskudnije uređeni i opremljeni starim namještajem, prilično pesimističnog izgleda, bez primjerenih i prostranih površina za igru i boravak djece. U nekima su neophodni i bitni veći popravci krova, fasade i slično. Neki domovi su barem primjerenim uređenjem (vesele slike, fotografije, cvijeće ili druge sitnice) pokušali kompenzirati objektivnu derutnost namještaja i opreme, a neki niti to, iako smatramo da bi se stvaranjem «veselijeg» prostora djeci barem donekle olakšao boravak u domu. Velike razlike pokazuju se i u kvaliteti skrbi i tretmana koji se djeci pružaju, nedostaje stručnih djelatnika, naročito psihologa i psihijatara koji bi djeci u redovitim tretmanima i na druge načine pomagali na proradi ranijih traumatskih iskustava. Nismo upoznati s nekim posebnim aktivnostima nadležnih centara za socijalnu skrb koji bi naročito djelovali u pravcu pružanja pomoći i osnaživanja obitelji djeteta koje je u domu, a radi ponovne uspostave kvalitetnog zajedničkog života s djetetom. Istovremeno, a kao značajan i zabrinjavajući problem, uočava se sporost u postupanju centara za socijalnu skrb i sudova u pokretanju i odlučivanju u postupcima radi lišenja roditeljske skrbi, što za posljedicu ima predugo vrijeme koje djeca provode u domovima i na koji način im se smanjuje mogućnosti primjerenog izvaninstitucionalnog zbrinjavanja, poglavito usvojenja. Smatramo potrebnim žurno propisati, u obzir bi došao eventualno i provedbeni propis, dužnost periodičnog preispitivanja razloga i opravdanosti boravka djeteta u domu. Istovremeno, smatramo prioritetom pružanje svih vidova pomoći obiteljima kako bi se spriječilo smještanje djece u institucije koja je ipak samo «posljednje utočište», a ne najbolji oblik zbrinjavanja za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi.

Na osnovu saznanja koja smo stekli obilaskom domova za djecu s poremećajima u ponašanju kao i onih proizašlih iz izvješća koja su nam dostavili domovi, a što je podrobno opisano u dijelu izvješća koji se odnosi na nasilje u domovima (predmeti DP-27 i DP-39/04, 31/04 i 20/04), mišljenja smo da postoje ozbiljni problemi na području zaštite i tretmana djece i mladeži s poremećajima u ponašanju u sustavu socijalne skrbi te u tom smislu ocjenjujemo potrebnim žurno učiniti značajne promjene.

Ukazujemo na potrebu kvalitetne i sveobuhvatne dijagnostike svakog pojedinog slučaja, što podrazumijeva povećanje broja i kvalitete stručnih djelatnika u nadležnim centrima za socijalnu skrb, a bilo bi korisno u pojedinim slučajevima zatražiti i stručnu pomoć i konzultaciju drugih odgovarajućih stručnjaka. Tu prvenstveno mislimo na liječnike i liječnike psihijatre, stručnjake za liječenje različitih ovisnosti i slično, kako bi se cjelovito i multidisciplinarno odlučilo o najprimjerenijem obliku zaštite za dijete. Također smatramo potrebnim sustavnu edukaciju i superviziju stručnjaka koji rade s djecom s poremećajima u ponašanju.

Nesporno je potrebno osnivanje posebne ustanove specijalizirane za tretman djece kod koje se iskazuju poremećaji u ponašanju zajedno s drugim, udruženim smetnjama, kao i za djecu koja pokazuju poteškoće psihijatrijske naravi, ili djece ovisnika te posebno za djecu koja su u akutnoj fazi agresije ili autoagresije budući se s takvim specifičnim poteškoćama domovi s aktualnim mogućnostima ne mogu primjereno nositi.

Nadalje, nužnim držimo odvajanje djece i mladeži po odgovarajućim dobnim skupinama, kao i odvajanje djece počinitelja kaznenih djela od djece smještene u dom temeljem odluke centra za

socijalnu skrb u okviru izrečene mjere obiteljskoppravne zaštite, stvaranje manjih odgojnih skupina te osiguranje i kreiranje raznovrsnih programa i osiguranje odgovarajućeg tretmana za djecu korisnike s udruženim smetnjama (problemima ovisnosti, psihičkim i emocionalnim poremećajima), kao i upošljavanje odgovarajućeg broja i profila stručnjaka u domovima te njihovu sustavnu edukaciju i supervizije, te u cjelini poboljšanje materijalnih uvjeta boravka i rada u domovima.

Smatramo da izloženo pitanje predstavlja područje zaštite prava djece od posebnog društvenog interesa. Naime, uočavaju se sve složeniji i teži pojavnici oblici poremećaja u ponašanju uzrokovanih često neprimjerenim i ugrožavajućim obiteljskim prilikama kojima su izložena djeca, od kojih se velik broj odnosi na slučajeve obiteljskog nasilja i potpunog zanemarivanja djece, kao i cijeli niz različitih udruženih smetnji koje se pojavljuju kod djece s problemima psihijatrijske naravi ili različitih ovisnosti. Također se uočavaju i upozoravajući podaci o smanjenju dobne granice u kojoj se pojavljuju poremećaji u ponašanju. S druge strane, funkcioniranje sustava zaštite i pomoći djeci u bitnim segmentima se dugo vremena nije mijenjalo niti prilagođavalo novim i objektivno teškim promjenama, te već ovoga trenutka pokazuje mnoge teškoće u odgovoru na nove izazove i pojave, od kojih su nasilje i agresija među djecom samo jedan u nizu ozbiljnih i upozoravajućih znakova. U nedostatku nužnih, sustavnih i sveobuhvatnih promjena u pristupu rješavanju tog pitanja, u budućnosti se mogu očekivati još daleko teži problemi, te ostaje vrlo dvojbeno da li će sustav aktualnim ustrojem i funkcioniranjem istima uopće moći primjereno odgovoriti.

Obilaskom ustanova za rehabilitaciju u kojima su smještene ili se odgajaju i obrazuju djeca s posebnim potrebama uočili smo da se radi o primjereno uređenim prostorima prilagođenim potrebama obrazovanja i smještaja djece s posebnim potrebama. U nekima postoje arhitektonske barijere. U Centru za odgoj i obrazovanje «Slava Raškaj» u Splitu je nužno radi potreba djece sa cerebralnim oštećenjima ugraditi lift koji već postoji jer je darovan ustanovi, te je nedopustivo i ponižavajuće da teško pokretnu djecu djelatnici nose između katova po stepenicama. Na taj način «rasteretit» će se dvorana u kojoj se lift nalazi i «čeka» ugradnju. Poglavitito se to odnosi na tjelesne i druge aktivnosti koje su potrebne i korisne djeci. Ukazujemo na problem vezan uz nedostatak dovoljnog broja stručnjaka. Budući smo u pojedinim ustanovama obaviješteni da centri za socijalnu skrb u pojedinim slučajevima sporo postupaju vezano uz predmete u kojima se odlučuje o pravima ove grupe djece (primjerice odluka o produženju roditeljske skrbi nakon punoljetnosti), ukazujemo na potrebu izuzetne žurnosti u postupanju nadležnih tijela u predmetima kojima se odlučuje o pravima djece s posebnim potrebama. Istovremeno, budući se u djelokrug rada pravobranitelja za djecu osobito ubraja zalaganje za zaštitu i promicanje prava i interesa djece s posebnim potrebama, tijekom izvještajnog razdoblja posebno smo se posvetili praćenju zaštite prava ove grupe djece, a koje je opisano u dijelu sažetka koji se odnosi na zaštitu i promicanje prava i interesa djece s posebnim potrebama.

Pravobraniteljica za djecu također je tijekom izvještajnog razdoblja obišla kaznene ustanove u kojima se prema djeci izvršavaju odgojne mjere i kazna maloljetničkog zatvora, a sa svrhom uvida u način ostvarivanja brige o djeci (mišljenje i zaključci s preporukama o zaštiti osoba maloljetnika, njihovih prava i interesa tijekom izvršavanja sankcija navedeni su u dijelu o pravosudno zaštitnim pravima). Pravobraniteljica za djecu posjetila je Odgojni zavod u Požegi, jedinu kaznenu ustanovu u Republici Hrvatskoj za žensku populaciju kojoj je izrečena odgojna mjera upućivanja u odgojni zavod u trajanju od 6 mjeseci do 3 godine. Intencija je promicanja ideje odgojnog zavoda kao zavodske/terapijske zajednice maloljetnica i cjelokupnog tretmanskog osoblja, na način da se organizacija svakodnevnog života usmjeri na otvoreniji sustav interpersonalnih odnosa i osnaži dvosmjerna komunikacija (npr. održavanje redovitih sastanaka s dnevnim redom koje predlažu i maloljetnice i odgajatelji i na kojima se ravnopravno iznose svi problemi bez obzira na to tko ih iznosi) kako bi se poboljšalo individualno funkcioniranje maloljetnica te ubrzao proces socijalnog oporavka. Kaznionica u Požegi jedina je ustanova u Republici Hrvatskoj unutar koje maloljetnici i maloljetnice izvršavaju kaznu maloljetničkog zatvora. Kazna maloljetničkog zatvora može se izreći starijem maloljetniku/ci (od navršene 16. do 18. godine života) za kazneno djelo za koje je u zakonu propisana kazna zatvora od 5 godina ili teža kazna, ako je s obzirom na narav i težinu kaznenog djela i visok stupanj krivnje potrebno izreći kaznu.

VIII. AKTIVNOSTI VEZANE UZ PROMICANJE I ZAŠTITU PRAVA DJECE S POSEBNIM POTREBAMA

Pravobranitelj za djecu zalaže se za zaštitu i promicanje prava i interesa djece s posebnim potrebama. U ovom dijelu opisuju se aktivnosti vezane uz spomenute ovlasti pravobranitelja za djecu, kao i njegova suradnja s udrugama Hrvatskim savezom udruga tjelesnih invalida - HSUTI i Hrvatskom udrugom za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama - IDEM.

S ciljem cjelovitog upoznavanja s problematikom, pravobranitelj za djecu je u prosincu 2004. godine potaknuo i organizirao, u suradnji sa Zavodom za školstvo Republike Hrvatske, održavanje Stručnog skupa o odgoju i obrazovanju djece i učenika s teškoćama u razvoju u Republici Hrvatskoj. Njegova svrha bila je upoznati se s programima rada koji se provode u školama u radu s djecom s teškoćama u razvoju i sa stručnom procjenom uspješnosti provođenja predmetnih programa kao i upoznati se s problemima i prijedlozima vezanim uz unaprjeđenje rada na tom području zaštite prava i interesa djece. Može se zaključiti o postojanju različitih problema vezano uz pitanje odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju. Isti se u jednom dijelu odnose na pomanjkanje određenih vrlo važnih normativnih akata, kao primjerice Državnog pedagoškog standarda, koji bi trebao biti usklađen s potrebama djece s teškoćama u razvoju, čije potrebe postojeći zastarjeli standardi iz 1983. godine ne zadovoljavaju, a s druge strane, postoji potreba dorade i izmjene propisa vezano za vrstu oštećenja. Probleme nalazimo i u pomanjkanju odgovarajućeg i potrebnog broja stručnih djelatnika za rad s djecom s pojedinim vrstama oštećenja kao i u suradnji roditelja i stručnjaka čije međusobna prava, obveze i odgovornosti nisu normativno uređeni. Posebno ukazujemo na probleme vezane uz postupke vještačenja kojima je cilj uključivanje djece u odgovarajući najprimjereniji oblik školovanja, te u tom dijelu uočavamo potrebu povezivanja različitih sustava radi provođenja jedinstvenog vještačenja a čiji bi rezultati uz ostale zakonom propisane uvjete bili temelj ostvarivanja prava iz pojedinih sustava. Radi nedostatka stručnih djelatnika u školama, poglavito defektologa, dolazi do poteškoća vezano uz ocjenjivanje i praćenje učenika s teškoćama u razvoju, čije poteškoće se ne prepoznaju ili se ne prepoznaju na vrijeme jer mnogi nastavnici nisu upoznati sa specifičnim teškoćama niti educirani za rad s učenicima koji imaju takve poteškoće. Radi toga, tijekom školovanja djeteta može zaostajati u napredovanju, a što se kasnije održava na njegove izbore daljnjeg školovanja i mogućnost zaposlenja te opća postignuća. S ciljem ostvarivanja zaštite prava i interesa djece s teškoćama u razvoju, ukazujemo na važnost rane intervencije u otkrivanju, dijagnosticiranju, obradi i uključivanju djece u odgovarajući sustav odgoja i obrazovanja, kao i na potrebu bolje, suvremenije i pravovremene diferencijalne dijagnostike.

Pravobranitelj za djecu je tijekom 2004. godine surađivao s Hrvatskim savezom udruga tjelesnih invalida – HSUTI, radi boljeg upoznavanja s problemima s kojima se suočavaju djeca s teškoćama u razvoju u ostvarivanju svojih prava. Tijekom navedenih aktivnosti predstavili smo sudionicima ulogu, ovlasti i mogućnosti djelovanja pravobranitelja za djecu u promoviranju i zaštiti prava djece s posebnim potrebama, a istovremeno su nas stručnjaci obavještavali o već spomenutim problemima. Pravobranitelj za djecu surađivao je također s Hrvatskom udrugom za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama IDEM, a čiji je cilj pružanje podrške djeci s posebnim potrebama, njihovim roditeljima i školi.

IX. OSTALE AKTIVNOSTI VEZANE U ZAŠTITU I PROMICANJE PRAVA I DOBROBITI DJECE

Početak izvještajnog razdoblja, a vezano uz promišljanje budućeg rada pravobranitelja za djecu, jednom od temeljnih zadaća ocijenili smo onu koja se tiče upoznavanja i savjetovanja djece o načinu ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa, suradnju s djecom te poticanje djece na izjašnjavanje i uvažavanje njihovog mišljenja. Stoga nam je bilo veoma važno ideju dječjih prava što više približiti djeci na različite primjerene načine i to posebno na one koje će razumjeti i prihvatiti djeca. Budući djeca osobito vole internet, svakodnevna komunikacija s djecom vezano uz različita pitanja promicanja i zaštite prava odvija se upravo putem *web stranice pravobranitelja za djecu*. Konačno, kao osobito značajne, a pravobranitelju za djecu i najdraže, spominjemo *neposredne susrete s djecom* koji su se odvijali tijekom cijelog izvještajnog razdoblja u Uredu pravobranitelja za djecu i izvan njega. Iako su se isti odvijali redovito i bili relativno česti, još ih smatramo nedovoljnim, te držimo

važnim u budućnosti se posebno posvetiti neposrednim susretima s djecom. *Mišljenja smo da bi u budućnosti u daleko većoj mjeri trebalo pristupiti upoznavanju javnosti, naročito djece, sa sadržajem Konvencije te podizanju razine svijesti o postojanju i načelima Konvencije.*

U okviru djelokruga i načina rada pravobranitelja za djecu propisanog člankom 6. stavkom 1. Zakona o pravobranitelja za djecu, među ostalima, propisana je obveza obavještanja javnosti o stanju prava djece. Od samog osnivanja Ureda pa nadalje tijekom izvještajnog razdoblja, javnost je redovito, prvenstveno putem sredstava javnog priopćavanja, obavještavana o uspostavi, ulozi i nadležnostima pravobranitelja za djecu kao i o načinima i mogućnostima obraćanja Uredu.

Ured pravobranitelja za djecu je uoči 20. studenoga kao Međunarodnog dana prava djeteta i povodom obilježavanja 15. godišnjice Konvencije o pravima djeteta organizirao u Europskom domu tiskovnu konferenciju. O pravima i položaju djece progovorili su oni stručnjaci za ta prava koji se do tada nisu imali prilike predstaviti javnosti, a imaju punu podršku Ureda pravobraniteljice za djecu, naime – sama djeca koja su odvažno za medije progovorila o položaju, problemima i načinu poštovanja ili kršenja njihovih prava i prava njihovih vršnjaka.

Časopis *Dijete i društvo* ima za cilj pridonijeti promicanju prava djeteta u društvu. U časopisu se objavljuju znanstveni i stručni radovi iz različitih društvenih i humanističkih disciplina, iskustva iz različitih područja društvenog djelovanja, kao i prikazi, recenzije i priopćenja, te prijevodi iz stranih publikacija kojima se promiču i štite prava djeteta te smo sa zadovoljstvom prihvatili prijedlog Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti za uključenje u članstvo Uredništva publikacije. Tijekom izvještajnog razdoblja sudjelovali smo u njegovom radu, a prvi broj izdan je povodom 15 - godišnjice donošenja Konvencije o pravima djeteta i posvećen je objavi važnih međunarodnih i nacionalnih dokumenata vezanih u zaštitu prava i interesa djece. U planovima vezanim za ovogodišnje sadržaje časopisa odlučeno je da se isti tematski posvete pravima djeteta na obavijesti i pismenost, temi poremećaja u ponašanju djece i mladeži te položaju i zaštiti djece u javnoj skrbi.

Pravobraniteljica za djecu je bila koautorica brošure–priručnika *25 pitanja (i odgovora) za stručnjake o postupcima pri otkrivanju zlostavljanja djece* izdavača Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba. Vrijednost priručnika osobito nalazimo u njegovom jednostavnom i preglednom načinu pisanja tipa «*pitanja i odgovori*», razumljivosti i praktičnoj upotrebljivosti. Osim toga, pravobraniteljica za djecu sudjelovala je kao recenzentica pri izradi brošure autorica prof.dr.sc. Dubravke Maleš i mr.sc. Ivanke Stričević *Roditelji i prava djeteta* izdavača Udruženja «Djeca prva», koja predstavlja izuzetno vrijedan pisani materijal namijenjen roditeljima i važnosti njihove uloge u životu djeteta.

X. MEĐUNARODNA SURADNJA

Tijekom rujna 2003. godine pravobranitelj za djecu primljen je u punopravno članstvo međunarodnog udruženja ENOC – European Network of Ombudspersons for Children, a od tada redovito i na različite načine surađuje sa članovima udruženja koje čine slični uredi u inozemstvu čiji je temeljni zadatak promicanje načela Konvencije o pravima djeteta te promicanje i zaštita prava djece. Nezavisno od kontinuirane suradnje, u pogledu pojedinih aktualnih pitanja ili aktivnosti vezanih uz promicanje i zaštitu prava djece, uobičajena je praksa ENOC-a održavanje godišnje skupštine kojoj je cilj upoznavanje s postignućima pojedinih zemalja te eventualnim poteškoćama vezanim uz promicanje i zaštitu prava djece, upoznavanje s novim uredima kao i izmjena međusobnih iskustava. Pored toga, prema uobičajenoj praksi godišnja skupština posvećuje se podnošenju izvješća o radu svakog ureda tijekom proteklog razdoblja, kao i raspravi i izmjeni iskustava u određenim specifičnim područjima promicanja i zaštite prava djece.

Slijedom izloženog, u tijeku izvještajnog razdoblja sudjelovali smo na godišnjoj skupštini ENOC-a održanoj u Cardiffu, Wales u razdoblju 13.-15. listopada 2004. godine, a koja je bila posebno posvećena izmjeni iskustava o načinu rada i promicanju prava djece predškolskog uzrasta te preporukama o načinu rada s najmlađima, načinima suradnje s Odborom UN-a za prava djeteta te preporukama vezanim uz praćenje postupanja prema preporukama Odbora, promicanju prava djece u školi i školskom okruženju, maloljetničkom zakonodavstvu, standardima ENOC-a te istraživanju UN-a o nasilju prema djeci, u kojem je sudjelovala i Republika Hrvatska.

Pravilima ENOC-a određeno je da svakoj od tema skupštine predsjedava predstavnik jednog od članova, uz dužnost iznošenja uvodnog općeg izlaganja o zadanoj temi te moderiranja rasprave. Temi

maloljetničkog zakonodavstva predsjedavala je pravobraniteljica za djecu koja je upoznala članove s postignućima Republike Hrvatske u postupanju prema djeci počiniteljima kaznenih djela, a poglavito s načelima i odredbama Zakona o sudovima za mladež.

Posebno ističemo da su članovi udruženja pokazali izvanredno dobro poznavanje sadržaja preporuka Odbora UN- a za prava djeteta donesenih nakon predstavljanja Drugog periodičnog izvješća Republike Hrvatske prema Konvenciji o pravima djeteta, te pokazali poseban interes za zakonodavstvo i način postupanja prema djeci počiniteljima kaznenih djela kao i djeci s poremećajima u ponašanju u Republici Hrvatskoj. U tom dijelu ocijenili su izvanredno dobrim sadržaj Programa aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima, kao dokumenta kojim se na najvišoj državnoj razini pristupilo rješavanju problema vršnjačkog nasilja, s kojim su ozbiljno suočeni svi članovi Udruženja u svojim zemljama.

Krajem 2003. godine pravobranitelj za djecu sudjelovao je na edukaciji «*International Training Programme on the Rights of the Child and the UN Convention on the Rights of the Child*» održanoj u Stocholmu sa ciljem upoznavanja s načinima ostvarivanja i praćenja primjene Konvencije o pravima djeteta, te je s Uredom pravobranitelja za djecu Kraljevine Švedske uspostavljena aktivna suradnja koja je trajala tijekom cijelog izvještajnog razdoblja. U okviru navedenog, tijekom studenog 2004. godine u Zagrebu je održan skup predstavnika zemalja iz regije koji su sudjelovali na edukacijama koje su se tijekom godina održavale u Stockholmu. Na skupu su uz izvršenu evaluaciju programa predstavljena postignuća i poteškoće u pogledu praćenja primjene Konvencije o pravima djeteta, te aktivnosti za promicanje i zaštitu prava djece. Za vrijeme boravka u Republici Hrvatskoj predstavnici Ureda pravobranitelja za djecu Kraljevine Švedske, koji je također ustrojen kao samostalno i neovisno državno tijelo, posjetili su u više navrata naš Ured, te smo razmijenili iskustva u radu i dogovorili daljnje načine suradnje koja je upravo sa švedskim Uredom pravobranitelja za djecu osobito kvalitetna.

XI. ZAKLJUČCI ODBORA ZA PRAVA DJETETA UN-a U POGLEDU DRUGOG PERIODIČNOG IZVJEŠĆA RH

Konvenciju o pravima djeteta usvojenu na zasjedanju Opće skupštine UN-a 20. studenog 1989. (u daljem tekstu: Konvencija) Republika Hrvatska je preuzela u svoj pravni poredak notifikacijom o sukcesiji 8. listopada 1991. godine. U članku 44. stavku 1. Konvencije propisuje se obveza država stranaka da Odboru za prava djeteta UN-a (u daljem tekstu: Odbor) podnose izvješća o usvojenim mjerama koje omogućuju ostvarivanje u Konvenciji priznatih prava i o napretku koji je postignut u ostvarivanju tih prava i to u roku od dvije godine nakon stupanja Konvencije na snagu u pojedinoj državi te nakon toga svakih pet godina. Nakon podnošenja Drugog periodičnog izvješća o primjeni Konvencije o pravima djeteta polovicom 2003. godine, Odbor je u lipnju 2004. godine dostavio popis pitanja na koja je Republika Hrvatska kao država stranka trebala dodatno odgovoriti, a prije zakazanog termina za predstavljanje Drugog izvješća 20. rujna 2004. godine u Genevi. U odnosu na pravobranitelja za djecu, zatražene su obavijesti o trenutnom statusu i aktivnosti Ureda, o njegovom mandatu te financijskim i ljudskim resursima, kao i obavijest o broju i prirodi pritužbi podnesenih pravobranitelju za djecu te njegovom postupanju i odgovoru na te pritužbe. *Sukladno zatraženom pravobranitelj za djecu je Ministarstvu zdravstva i socijalne skrbi, kao državnom tijelu koji je bio koordinator spomenutih aktivnosti, dostavio detaljne odgovore na zatražena pitanja, a sadržaj istih uvršten je u službeno izvješće Republike Hrvatske Odboru te čini njegov sastavni dio.*

Drugo periodično izvješće Republike Hrvatske predstavljeno je Odborom UN –a za prava djeteta u Genevi 20. rujna 2004. godine. *Vezano uz ustroj, aktivnosti i način djelovanja pravobranitelja za djecu Odbor je od pravobraniteljice za djecu zatražio obavijesti o: razini poznavanja prava djece u Republici Hrvatskoj od strane djece, o mehanizmima obraćanja djece Uredu i do koje mjere je isti formaliziran, o razini uvažavanja uloge i preporuka pravobranitelja za djecu, o transparentnosti pravobraniteljstva u odnosu prema djeci, o nasilju među djecom u institucijama, o kršenju prava na privatnost djeteta od strane medija, o odnosu pravobraniteljstva i tijela uprave i načinu njihove komunikacije te eventualnim poteškoćama, o participativnim pravima djece, o pravima djece lišene slobode, o upoznavanju djece sa zaštitom od HIV-a, pravima djece u bolnici, o znanju djece o mehanizmima zaštite njihovih prava, o visini novčanih sredstava iz državnog proračuna namijenjenim*

za djelovanje Ureda, o broju i profesionalnoj strukturi zaposlenika te o djelovanju Ureda na lokalnoj razini.

Nakon predstavljanja Izvješća Odbor je iskazao svoje zadovoljstvo u odnosu na uznapredovali zakonodavni okvir koji se odnosi na primjenu Konvencije. Posebno je pohvalio osnivanje institucije pravobranitelja za djecu, a iznesene primjedbe i zabrinutost iskazane su u odnosu na postignuti razinu provedbe postojećeg zakonodavnog okvira, uz obavijest da će Odbor svoje zaključke i primjedbe dostaviti u pismenom obliku.

Stalna misija Republike Hrvatske pri UN-u sa sjedištem u Genevi dostavila je u listopadu 2004. godine nadležnim tijelima u Republici Hrvatskoj Zaključke i preporuke Odbora za prava djeteta UN-a od 1. listopada 2004. (CRC/C/15/Add.243). *Slijedom izloženog, preporuka pravobranitelja za djecu bila bi postupanje sukladno obvezama iz Konvencije te Zaključcima i preporukama Odbora prema kojima je iste dokumente potrebno učiniti lako dostupnima javnosti te posebno na relevantnim razinama, poglavito na svim razinama odlučivanja, razmotriti dostavljene Zaključke i preporuke radi poduzimanja mjera u okviru njihove buduće provedbe.* S druge strane, posebno respektirajući ulogu, značaj i autoritet Hrvatskog sabora, vjerujemo da bi pažnja koju bi Hrvatski sabor kao najviše predstavničko tijelo građana i nositelj zakonodavne vlasti u Republici Hrvatskoj posvetio spomenutom izvješću i dostavljenim zaključcima i preporukama Odbora bila, s obzirom na izbor teme i razinu na kojoj se o temi raspravlja, snažna poruka, poticaj i smjernica svim nadležnim tijelima za poduzimanje provedbe ili poboljšanje provedbe istinskih mjera za zaštitu djece, a doista sukladno načelu *«najboljeg interesa djeteta»*.

XII. ZAKLJUČAK

Zaključno, s namjerom da izbjegnemo ponavljanja, možemo naglasiti da smo u različitim područjima i u različitim pitanjima uočili niz problema i poteškoća u istinskoj i cjelovitoj zaštiti djece. Sa žaljenjem možemo utvrditi da smo svjedočili različitim oblicima kršenja prava djece, čak i u okruženjima kao što su obitelj i škola u kojima bi se djeca po prirodi stvari trebala osjećati najzaštićenija. S druge strane, bili smo prečesto svjedoci sporosti, manjkavosti ili potpunog propuštanja primjerene i propisane intervencije. Ocjenjujemo da smo u proteklom, za pravobraniteljstvo prvo po redu cjelovito godišnje izvještajno razdoblje, znatno doprinijeli boljem upoznavanju i razumijevanju pojma i sadržaja prava djece te senzibiliziranju javnosti prema dječjim pravima, poboljšanjima u zaštiti tih prava te uspostavi boljeg sustava i bolje prakse te uočavamo postojanje veće svijesti o potrebama i pravima djece. Međutim, mišljenja smo da u budućnosti pred svim tijelima u Republici Hrvatskoj u čijoj su nadležnosti provođenje i ostvarivanje zaštite prava djece, stoji bezuvjetni imperativ podizanja stvarne razine te zaštite prema njenom daleko boljem i cjelovitom ostvarenju. S jedne strane, isto proizlazi iz preuzetih obveza Republike Hrvatske i načela pravnog poretka koji zaštititi i promicanju prava djece daje osobiti značaj. S druge strane, isto predstavlja i moralnu obvezu društva i svijeta odraslih prema djeci koja su u ostvarivanju svojih prava upućena na odrasle i koja bez naše pomoći, podrške i ljubavi ta prava ne mogu ostvariti. Naime, nema nikakve dvojbe da o kvaliteti i opsegu sadašnje skrbi o djeci zavisi njihov daljnji napredak i razvoj prema savjesnim, čestitim i odgovornim ljudima, a time najizravnije – budućnost naše zemlje, pa prioritarna zaštita prava i interesa djece predstavlja odgovoran i mudar izbor. Doista čvrsto vjerujemo da su djeca bogatstvo, vizionari i suradnici u mijenjanju sadašnjeg svijeta.

Na kraju, prenosimo dio poruka djece okupljene na Međunarodnom dječjem forumu koji se održavao uz Posebno zasjedanje UN- a posvećeno djeci u svibnju 2002. godine iz njihove deklaracije *Svijet dostojan nas*:

«Mi nismo ishodište problema; mi smo ishodište za njihovo rješavanje.

Mi nismo izdaci; mi smo investicije.

Mi nismo tek mladi ljudi; mi smo narod i građani ovog svijeta.

Sve dok drugi ne prihvate svoju odgovornost prema nama, borit ćemo se za svoja prava.

Mi imamo volju, znanje, senzibilitet i predanost.

Obećavamo da ćemo kao odrasli braniti prava djece istim žarom kao i sada dok smo djeca.

*Obećavamo postupati jedan prema drugome s dostojanstvom i
uvažavanjem. Obećavamo da ćemo biti otvoreni i osjetljivi na međusobne
razlike.*

*Mi smo djeca ovog svijeta i, unatoč različitom podrijetlu, dijelimo
zajedničku stvarnost.*

Ujedinjuje nas zajednička borba da svijet učinimo boljim za sve.

Kažete da smo mi budućnost, no mi smo i sadašnjost.»